

Édes Anyanyelvünk

XIX. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

1997. JÚNIUS

ÁRA: 50 FORINT

Magyar Bálint ünnepi köszöntője a magyar nyelv hetének országos megnyitóünnepségén (Békéscsaba, 1997. április 21.)

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Az emberiesség évezredek parancsa, hogy fenyegetettségben először mindig a gyermekeket mentsük. Az anyanyelvapolók eme három évtizedes találkozójának megnyitásakor hadd szóljak arról, mitől kell önöknek, mitől kell a felnőtteknek, mitől kell mindenkinek menteni, ami menthető nyelvünkben a gyerekek, utódaink számára.

A nyelvhasználat mind burjánzóbb nyavalyái nemcsak magát az anyanyelvet veszélyeztetik. A pongyola, a tudálékos, a szakmaiságába zárt, a trágár beszéd az emberi kommunikáció alapvető képletét teszi kétségessé: teremthet-e kapcsolatot egymással két ember pusztán beszéd által.

Értjük-e egymást? Akarjuk-e érteni egymást?

Nem bújunk-e a másik, mások előtt saját nyelvhasználatunk bátyái mögé, onnan legfeljebb ki-kiülvölve valami zagyaságot, nem zárjuk-e örökre magunk köré azt a világot, amelyet nem tudunk szavakkal megjeleníteni?

Az anyanyelvet sokféle hatás fenyegeti. Ezeket a hatásokat a nyelvészek igen pontosan megfogalmazzák, s egészen biztos, hogy a bajokra orvoslást is kínálnak. Mit kínálhatunk azonban azoknak, akiknek nincs kihez szólniuk, s magányukban nemcsak az irodalmi stílust felejtik el, de köznapi szavaikat sem tudják gyakorolni?

Mit tanácsolhatunk a halkszavúaknak, akiknek a hangját elnyomják a rikácsolók, a hóbörgők?

Mivel biztathatjuk a bátortalanokat, akik nem mernek versenyre kelni ékesnek szánt körmondatokkal, mélyértelműnek álcázott ürességekkel?

Talán beszélgetni kellene... Beszélgetni, ahogyan volt időkben megtették ezt polgárok a főutcán, gazdák a földről hazafelé menőben, asszonyok a cukrászdában, gyerekek a játszótéren, munkatársak a műhelyben, a hivatalban. Beszélgetni az életünkről, a családukról, a munkánkról, a szerelemről – és persze haragról, bánatról, kudarcról is, nemcsak a szeretetről, nemcsak az örömről, nemcsak a sikerről.

Beszélgetni azonban csak az tud, aki akar. Ezredvégünk nem kedvez ennek az akaratnak. Félünk attól, hogy egy kávé mellett kiadjuk magunkat, hogy elfecsegjük legjobb üzleti ötletünket, hogy olyat mondunk, ami nem tesz a másiknak. Félünk szavaink következményeitől – anélkül, hogy felmérnénk, lesznek-e következmények, s előnyünkre vagy hátrányunkra szolgálnak-e.

Tisztelt Anyanyelvapolók! Beszélgessenek, s tanítsák beszélgetni a magányosokat, a halkszavúakat, a bátortalanokat, hogy ne maradjanak egyedül saját szavaikkal, mondataikkal, hanem mondják ki, ami a szívüket nyomja. S akkor két ember egyszerű párbeszédében takarosra formálódna a mondat szerkezetek, kevésbé lesznek élesek a szófordulatok, s mind több szó válik érthetővé, mert kifényesedik a használatban.

A TARTALOMBÓL:

Szakonyi Károly:
Telepedjünk be egy
pesti kávéházba!

Szende Aladár:
Egy szabadtéri
„reklámkiállítás”

Gereben Ferenc:
Anyanyelvhasználat
kisebbségi helyzetben

Balázs Géza:
Magyarítsuk
a számítástechnikát!

Bencédy József:
Hogyan írjunk
versenydolgozatot?

Takács Tibor:
Hóba taposott szavak

Szathmári István:
Magyarán

A Fazekasból küldték

És:
Nyelvi mozaik,
útmutató az OKTV-hez,
pontozó, humor,
keresztretjtvény

Híradás a szógyűjtő pályázatról

Lapunk előző számának címlapján pályázatot hirdettünk rokon értelmű szavak gyűjtésére, mégpedig oly módon, hogy megjelöltük azt a három témakört, amelyben szinonimákat várunk a pályázóktól. (1. *Hányféleképpen veszekszik a magyar ember?* 2. *Minek nevezzük azt a szerkezetet, gépezetet, amelyet vagy nem tudunk, vagy nem akarunk pontosabban megnevezni, körülírni?* 3. *Milyen ember az arrogáns ember?*) A pályázati felhívás szövegét több lap is közölte vagy rövidítve, vagy teljes egészében, s így szinte bizonyosak vagyunk abban, hogy sokan figyeltek föl rá, s kapnak kedvet a pályázaton való részvételre.

Hogy most e kis híradás erejéig mégis visszatérünk e pályázatra, annak nem az az oka, mintha valamiért magyarázkodnunk kellene, s nem is az a fő célja, hogy ilyen módon még tovább népszerűsítsük pályázatunkat. (Noha azt napjainkra már megtanultuk, hogy az efféle burkolt reklám sohasem árt.) Az újból való szóba hozásnak ennél sokkal természetesebb magyarázata van: az, hogy kötelezettséget vállaltunk rá. Hogy hogyan? Idézek a 2. számban megjelent felhívásból:

„A pályázat díjalapja 100 000 Ft, de ha a pályázatot a két meghirdető szövetségen kívül más szervezet, intézmény is támogatja, akkor ennél több is. A díjalap növekedése esetén erről értesítjük is a két meghirdető szervezet lapjának, az Édes Anyanyelvünknek és a Honismeretnek az olvasóit.”

E szükségesnek látszó indoklás után most már közöljük a lényegét. A felhívásunk megjelenését közvetlenül követő napok egyikén A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága (korábbi nevén Anyanyelvi Konferencia) értesített bennünket arról, hogy 50 000 Ft-tal megnöveli a szinonimagyűjtő pályázat díjalapját. Így most már összesen 150 000 Ft vár anyanyelvünknek azokra az elkötelezett barátaira, védelmezőire, akik részt vesznek pályázatunkon, s azon a díjakos vagy helyezettek közé kerülnek.

Még nem tudjuk, kik lesznek a pályázat legjobbjai. De azt bizvást mondhatjuk, hogy mindnyájan nyertesek leszünk. Mindnyájan, akik szeretjük, becsüljük anyanyelvünket, s tenni is készek vagyunk érte.

Honismereti Szövetség

Anyanyelvapolók Szövetsége

TARTALOM

Magyar Bálint ünnepi köszöntője	1
Híradás a szógyűjtő pályázatról	2
Szakonyi Károly: Telepedjünk be egy pesti kávéházba!	3
Az Anyanyelvapolók Szövetségének V. közgyűlése	4
Kemény Gábor: Nyelvi mozaik	5
Szende Aladár: Egy szabadtéri „reklámkiállítás” nyelvi és etikai tanulságai	6
Gereben Ferenc: Nyelvi identitás és anyanyelvhasználat kisebbségi helyzetben	7
Szathmári István: Magyarán	8
Berényi Zsuzsanna Ágnes: Látogatás Kossuthban	8
Balázs Géza: Magyarítsuk a számítástechnikát!	9
Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny	
Bencédy József: Hogyan írjunk versenydolgozatot?	10
Útmutatók az 1997/98. tanévi magyar nyelvi pályatételekhez	11
B. J.: A szóalkotás módjai napjainkban	11
Fábián Pál: Egy szaktudomány nyelve	11
Kovács Ferencné: A modern mese nyelve	11
Felhívás!	11
Bán Ervin: „Tanár úrnak jelentem...”	12
Graf Rezső: Pirreg a mobil	12
Buvári Márta: Megkettőzött magyar nyelv	12
Mártonfi Attila: Rövidítésekről, betűszókról a NAT ürügyén	13
Fábián Pál: Az ikerszókról	13
Sz. A.: Kutyabaj	13
Holczer József: Elterelő tőazonosság	14
Pásztor Emil: „Nyújs feléje védő kart...”	14
A Fazekasból küldték (Közzéteszi: Kemény Gábor)	15
Takács Tibor: Hóba taposott szavak	15
Zimányi Árpád: Oktatási tapasztalatok – kutatási eredmények	16
Grétsy László: Új kézikönyv a rádiózásról!	16
B. G.: Rejtelmes utazás	16
Bencédy József: Újságíró-tanácskozás Szovátán	17
Minya Károly: Jubileumi döntő Győrött	17
Inámi Zsófia: Évfordulók felelőssége	17
Hírek	17
Pontozó	18
Keresztretjtvény	19
Lacza Gergely: Rémek és rímek	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észletek	20

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvapolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata

Megjelenik

a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja:

az Anyanyelvapolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó:

Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:

Balázs Géza
Kemény Gábor
Maróti István

A szerkesztőség címe:

1075 Budapest, Kazinczy u. 23–27.
Telefon: 267-9267

Postacím:

1364 Budapest, Pf. 122.

Terjeszti:

a HELIR, a Bp.-i HIRKER Rt.,
az NH Rt. és több más terjesztő.

Előfizethető

bármelyik hírlapkézbesítő hivatalban,
valamint közvetlenül vagy
postautalványon a Hírlap-előfizetési
és Lapellátási Irodánál (HELIR),
amelynek címe: 1900 Budapest,
VIII., Orczy tér 1. (Kérésre az
iroda postautalványt küld!)

Előfizetési díj:

egy évre 250 Ft

Számonkénti ár: 50 Ft

Az Anyanyelvapolók Szövetségének
tagjai a lapot a tagdíj fejében
illetménylapként kapják.

Belépési nyilatkozat és csekk
kérhető:

Anyanyelvapolók Szövetsége,
1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4.

Az Édes Anyanyelvünk

szerkesztőbizottsága:

Balázs Géza
Bencédy József
Deme László

(a szerkesztőbizottság elnöke)

Fábián Pál

Grétsy László

Kemény Gábor

Maróti István

Címlapterv:

Heiling Zsolt

Lapunk kiadását

a József Attila Kulturális és
Szociális Alapítvány,
a Nemzeti Kulturális Alap,
a Művelődési és Köznevelési
Minisztérium Köznevelési-fejlesztési
Főosztálya
és a Soros Alapítvány segíti.

ISSN 0139-0457

Készítette:

CERBERUS Kft.

1054 Budapest, Kálmán I. u. 23.

Telefon: 332-3511

Felelős vezető: Schmidt Gábor

Telepedjünk be egy pesti kávéházba!

Szakonyi Károly köszöntője (Kazinczy-verseny, Győr, 1997. április 25.)*

Szeretettel és tisztelettel köszöntöm a győri Kazinczy-verseny 32. országos döntőjének résztvevőit.

Köszöntöm a rendezőket, akik sokat fáradoztak azért, hogy itt lehessünk, köszöntöm a tanárokat, akik felkészítették erre a megméretetésre a fiatalokat, és köszöntöm a diákokat, akik kedves kötelességüknek tartják ápolni anyanyelvünket ebben a nyelvrontó világban.

Mert nyelvrontó ez a kor sok tekintetben. Romlik a stílus, silányul a beszéd érthetősége, burjánzik az őszintétlenség. A renyheség is megteszi a magáét; a szabatos beszéd tiszta gondolatokat kíván, márpedig tanúi lehetünk a szellemi lomposágnak. Azután meg divat lett az anglicizmus, sőt amerikanizmus; a germanizmus réme mellé most ezek is felsorakoztak. Hivatalok, cégek, intézmények elnevezésükben, propagandájukban kerülnek a magyar fogalmakat; reklámok özöne terjeszti a beáramlott idegen kifejezéseket; az idegen szavak mellett a rossz, magyartalan tükörfordításokat is, melyek aztán bekerülnek a köznyelvbe. Jószerivel szótár kell az utcára, hogy eligazodjunk a cégtáblák és az óriásplakátok feliratain.

Bántja szemem – és fülem – ez a szolgalelkűség. Eszembe jut Kosztolányi Dezső. Ő igazán jártas volt a világnyelvekben, becsülte is őket, mégis felháborodott, ha azt hallotta, hogy kifejezőbb egy idegen szó a mienknél. Számos vitája volt ez ügyben.

Engedjék meg, hogy közénk idézzem a költőt, az író, a nyelv művelőt, a nagy szakértőt, hiszen cikkeit, megállapításait ma is időszerűnek, megfontolandónak tartom.

Háboroghatna eleget ma is nyelvünk romlásán.

Mossuk össze kissé az időt – a harmincas éveket és a márt!

Telepedjünk be az egyik pesti kávéházba, ahol az egyik márványasztalnál, cigarettafüstbe burkolódzva ott ül Désiré. Azaz Kosztolányi Dezső. Fővárosi és vidéki újságok hevernek körülötte a pamlagon, mindegyiken ákombákom piros húzgálások, kérdő- és felkiáltójelek. Nem állhatja meg, hogy ki ne töltse dühét a rengeteg magyartalanság, a hasábokon hemzsegető idegen kifejezések láttán.

– Főúr! – inti magához a frakkos pincért. – Küldje, kérem, a trafikost! Elfogyott a cigarettám!

Nyakában a szivarkákkal meg tömzsi, illatos szivarokkal teli faládikájával, gyűrűt arcú, alacsony, savószerű emberke tipeg az író asztalához.

– Egy pakli Darlingot parancsol, nagyságos uram?

– Micsodaaaa! Még maga is bosszant? – főmódra Kosztolányi. – Maga is ezzel jön, ember! Darling! Hát nem képesek magyar nevet adni a magyar árunak?!

– Nem tehetek róla, ez egy új cigarettát a piacon. Magyar királyi dohányjövődék, nagyságos uram!

Kosztolányi 1935-ben
(Zádor István rajza)

– Jó, jó, persze hogy nem maga tehet róla, barátom! Adjon egy csomaggal! De megírom, az biztos! Megírom a Pesti Hírlapba, hogy micsoda idegenhóbort ez az egész! Hiszen a külföldi itt nem az ő országa nyelvét keresi, hanem a mienket! Eddig a cigarettáink neve után azt képzelhette, hogy nálunk egyiptomi istenek és spanyol grandok szaladgálnak. Most végre értesülhet arról is, hogy a *Memphis*-ünkön és a *Princessas*unkon kívül van valódi *Darling*unk is! Megírom! Ez lesz a következő tárcám a Pesti Hírlapban, a május 26-i számban. Jegyezze meg, barátom! 1935. május 26! Ott olvashatja!

A trafikós bólogat: – Bizony, az ember sokszor nem érti, miről van szó! Itt van például ez az ombudsman is...

– Hogy mondta? – kérdi Kosztolányi, most már a mi időnkbe ugorva, vagyis jó hatvan évvel később, a nem létező kávéházi asztalnál, a képzeletünkben létező öreg trafikostól. – Hogy mondta, barátom?

– Ombudsman. Váltig ezt hallom a televízióban, a rádióban, olvasom az újságokban. Ombudsman. Csak tudnám, micsoda az! A nagyságos úr bizonyára nem csodálkozna rajta, mert művelt, okos ember, de a magamfajta csak találgathat. Azt mondják, van nálunk is ombudsman. Talán Afrikából?

– Miért éppen Afrikából? – derül Désiré.

– Hát, ugye, olyan varázslófélenek vagy törzsfőnöknek képzelem a hangzása után. Dolgoztam én sokfelé, híres hotelokban, még hajón is pincérkedtem, s nekem úgy rémlik, láttam is már ombudsmant. Nagy kísérettel érkezett valahonnan messzi földről, színes lepelben, gyöngyökkel díszített fejjel; afféle szecrecsen volt... Mintha azt mondták volna, hogy ombudsman...

Kosztolányi Dezső hajnali sápadtságú arcán némi derű jelenik meg. Fel is firkant néhány emlékeztető sort a jegyzetfüzetébe. Ilyesmit: Már megint belopnak nyelvünkbe egy

idegen kifejezést! Örökös járvány! Most ez az ombudsman. Senki sem érti, mit jelent, de mondja, mondja...

– Tehát valamiféle őserdei királynak véli? – kérdi a trafikost. – Pedig ellenkezőleg, a civilizált társadalomban, a jogállamiságot élvező demokráciákban választanak ámbödzment. Mert így kell ejteni, ha már használjuk! Az ámbödzmen joga és kötelessége, hogy képviselje a lakosság érdekeit. Ő a nép szóvivője!

– Ó, így mindjárt más! Talán helyesebb lett volna megnéznem az idegen kifejezések szótárában, s nem önnél akadékoskodnom!

– Ott nem lelné, barátom – mondja Désiré. – Inkább az amerikai szótárakban nézze. Ne is az angolban! Ajánlhatom a *The Oxford Paperback American Dictionary*-t. Az egyetemi 1986-os kiadást. A 415. oldalon megtalálja.

– Szóval ombudsman... akarom mondani ámbödzmen... És ő engem is képvisel? De honnan tudhattam volna, hogy létezik ilyen tisztség, ha nem nevezik meg magyarul? – Közelebb hajol Kosztolányihoz. – Ha most nem tetszik nekem megmagyarázni, soha nem jutna eszembe felkeresni valamilyen panaszommal! Mert mit kezdjek, ugyebár, egy afrikai törzsfőnökkel vagy varázslóval?

De Kosztolányi már nem figyel rá. Arra gondol, hogy 1997-ben is írhatná szünet nélkül, és írhatná a végtelen időig cikkeit nyelvünk védelmében.

Hát ennyit az elharapódzott idegen kifejezésekről. És akkor még nem beszélünk boldogult költőnkkel és nyelvvédőnkkel a *Beszélni nehéz* mozgalom megalapítójának, Péchy Blankának örökös bánatáról, a rossz hangszílyozásról, a helytelen kiejtésről. Péchy Blanka élete minden erejét, szellemi felkészültségét és hozzá pénzét arra áldozta, hogy a felnövő nemzedékek ne kövessék a rossz példákat; hogy helyesen, szépen beszélje nyelvét ez a nemzet. Gondoljunk rá ezen a napon; emlékezzünk rá, kik ismertük, és emlékeztessük rá azokat is, akik már nem találkozhattak vele. Hűséges munkatársaival – köztük az ugyan-csak eltávozott *Lőrincze Lajossal* és a helybéli *Z. Szabó Lászlóval* – és természetesen a körünkben lévő professzorokkal sikerült eredményes mozgalmat létrehozni.

Ezekben a napokban gondoljunk azokra is, akik nehéz küzdelmet folytatnak anyanyelvünk védelmében a határainkon túl. Nekik minden nap gondjuk a magyar nyelv megőrzése. Ismét Kosztolányit említem: egyik, 1935-ben írott cikkében méltatja bizonyos *Orbán Gábornak* Prágában megjelent könyvét, mely ezekre a szavakkal zárul: „Petarca azt mondja, hogy az olasz nyelv az Appennineknél is erősebb bástyája Itáliának. A magyarságnak is a nyelve a legerősebb oszlopa. Az utódállamok magyarsága nemzeti hivatását akkor teljesíti leghívebben, ha műveli magát, ha ragaszkodik apái nyelvéhez...” Tudjuk jól, ragaszkodik! És hogy mindig is ragaszkodhasson, ahhoz nekünk is, itt, a határokon belül örökdölnünk kell nyelvünk tisztasága fölött.

* A verseny értékelésére következő számban még visszatérünk. (A szerk.)

Szövetségünk céljai, feladatai

Az Anyanyelvápolók Szövetsége 1997. április 19-i, V. közgyűlésének résztvevői, elfogadva az elmúlt két év szövetségi tevékenységéről szóló beszámolót, a következő közgyűlésig terjedő időszak legfőbb feladataiként a következőket jelölték ki:

1. A szövetség jelenleg 5000 példányban napvilágot látó, évente ötször megjelenő folyóiratának, az *Édes Anyanyelvünk*nek további rendszeres kiadása, mindent elkövetve azért, hogy a példányszám az ilyen típusú folyóiratokra leselkedő veszélyek ellenére ne csökkenjen, hanem inkább növekedjék.

2. A magyar nyelv hete elnevezésével immár három évtizedes múltra visszatekintő, országos hírűvé vált eseménysorozatnak, amely évenként 1000–1500 nyelvművelő és anyanyelvi ismeretterjesztő előadást, vetélkedőt stb. jelent, az eddigiekhez hasonló vagy azokat még felül is múló, méltó megrendezése.

3. Annak kivívása – vagy legalábbis minden lehetséges módon (felhívások, cikkek, előadások, tárgyalások, javaslatok, sőt követelések formájában) való szorgalmazása, hogy napjaink nyelvhasználatának elamerikanizálódását, amelynek leküzdésére a nyelvművelés hagyományos eszközei nem elégségesek, határozott kormányzati, miniszteriális, testületi intézkedések fékezze, illetve akadályozza meg, megtiltva a fölösleges idegen szavakkal telezsúfolt vagy teljes egészében idegen nyelvű s ezáltal a magyar anyanyelvű lakosság személyiségi jogait sértő reklámok, mindenkihez szóló feliratok közzétételét.

4. A Szép Magyar Nyelvért Alapítvánnyal közösen létrehozott *Lőrinczedíj*jal, amely a kiemelkedő nyelvművelő tevékenység elismerésére szolgál, továbbra is évenként két-két személynek a kitüntetése.

5. Az anyanyelvi tábori mozgalom további erősítése, azaz évente legalább 5–6, de lehetőleg ennél több, részben tanároknak, részben tanulóknak szóló nyári anyanyelvi tábor szervezése vagy támogatása, gondolva a határainkon kívül élő, de mozgalmunk iránt érdeklődő pedagógusok és diákok részvételének lehetővé tételére is.

6. Anyanyelvünk minél alaposabb megismerésére és minél igényesebb, árnyaltabb használatára ösztönző versenyek rendezése vagy támogatása, pályázatok, felhívások közzététele önállóan, illetve esetenként a hasonló célokat maguk elé tűző s velünk megállapodásban rögzített partneri kap-

csolatban levő más szervezetekkel (Anyanyelvi Konferencia, Diákújságírók Országos Egyesülete, Honismereti Szövetség, Nagycsaládosok Országos Egyesülete) közösen.

7. A nyelv- és magatartás-kultúra fejlesztésére, valamint az anyanyelvi tudat erősítésére szolgáló munkák kiadása vagy újból való kiadása anyagi lehetőségeinkhez mérten, így pl. a tíz évvel ezelőtt megjelent Nyelvi illetan átdolgozása s megjelentetése, a Koszorú című, anyanyelvünkről szóló versgyűjtemény új kiadása, valamint – a Honismereti Szövetséggel közösen – egy nyelvünknek a nemzeti tudatban betöltött szerepére, jelenlegi állapotára és jövőjére vonatkozó körkérdezésre jeles magyar személyiségektől kapott válaszoknak kötetben való megjelentetése.

8. Szövetségünk már most is jelentékeny létszámának további növelése, szervezetünk belső tagozódásának a már meglévő helyi, területi, szakmai stb. tagozatok, csoportok megerősítése és újabbak kialakítása révén való tökéletesítése, más szervezetekkel, köztük a határokon kívüli testvér-, illetve partnerszervezetekkel való kapcsolataink erősítése, új kapcsolatok felvétele.

Anyanyelvápolók Szövetsége

Levelek a közgyűléshez

Az Anyanyelvápolók Szövetségének V. közgyűlését több jeles tudós és közéleti személyiség tisztelte meg jelenlétével, jó néhányan pedig, akik személyesen nem lehettek ott, táviratban vagy levélben köszöntötték a közgyűlést. Legszívesebben mindegyik levelet közzétennénk, de erre nem lévén lehetőségünk, kettőt közlünk: **dr. Gál Zoltán**ét, a Magyar Országgyűlés elnökeét és **dr. Magyar Bálint** művelődési és közoktatási miniszterét.

A szerk.

Tisztelt Elnök Úr!

Sajnos személyesen nem tudok részt venni közgyűlésük munkájában, noha Szövetségük tevékenységének igen nagy fontosságot tulajdonítok. Egyre nehezebb elviselnem ugyanis a terjedő zagyva „hunglish” nyelvet, amit nem tudok a modernizáció természetes velejárójának tekinteni. Zavar a fiatalok között divatozó trágárság is, amelyet némelyek a korszerűség egyik tünetének vélnek. Szintén fűlsértő-

nek tartom az eldurvuló közéletnek a normális magyar beszédétől elütő hangütését és az elemi jóízű beszédűtől fogalomhasználatát.

Ezek a kortünetek (mondhatnánk körtünetek is) olykor a tájékoztatási eszközöktől felerősítve, valóban az anyanyelv ellenében hatnak. Nem hinném azonban, hogy „felülről” kezdeményezett kampányokkal, netán egy úgynevezett „nyelvtörvénnyel” segíthetnénk a dolgokon. Bízhatunk viszont a magyar nyelv életerejében, évezredes egészséges adaptációs képességében, íróink, előadóművészeink munkásságában és az olyan társadalmi szervezetek tevékenységében, mint az Önök Szövetsége.

Hiszem, hogy a jövőben sem fognak megfáradni egyik legnagyobb kincsünk, magyar anyanyelvünk ápolásában és védelmében. Megtiszteltetésnek tekintem, hogy küzdelmükben szövetségesként számítanak reám is, amit készséggel és örömmel vállallok. Közgyűlésüknek ezúton kívánok sok sikert és eredményes munkát.

Budapest, 1997. április 14.

Szives Üdvözléssel:

Dr. Gál Zoltán

Tisztelt Elnök Úr!

Szíves meghívásukat az Anyanyelvápolók Szövetségének V. közgyűlésére megkaptam, köszönöm, egyéb elfoglaltságom azonban nem teszi lehetővé, hogy részt vegyek rendezvényükön.

Szövetségük munkájának elismeréssel adózom. Kitartó, fáradságos küzdelmükkel elévülhetetlen érdemeket szereztek az anyanyelv ápolásában. A magyar nyelv védelme és az anyanyelvi kultúra népszerűsítése különösen fontos napjainkban, amikor az idegen nyelvi hatások térhódítása a nyelvromlás veszélyével fenyeget. Színvonalas rendezvényeik és programjaik méltó közvetítői e szellemiségnek.

Eredményes tanácskozást, további munkájukhoz sok sikert kívánok!

Budapest, 1997. április 17.

Tisztelettel:

Dr. Magyar Bálint

(Nem köszönünk – Bájdorong a kéjbarlangban, avagy Újabb „szemérmes durvaságok” – Meghalt a xerox, éljen a fénymásolat? – A filmszínész és ifjonti neje)

A magyar nyelv hetének idei fő témája, mint olvasóink bizonyára emlékeznek rá, az anyanyelv veszélyeztetettsége (a szükségtelen idegen szavak, kifejezések elszaporodása) volt. Ennek ellenére engem a legtöbb helyre – lett légyen az általános iskola, gimnázium, szakközépiskola vagy főiskola – annak az előadásomnak a megtartására hívtak meg, amelynek ezt a címet adtam: „A stílus: maga az ember (Nyelvi illetlen fiataloknak)”.

A fő veszély, legalábbis a magyar nyelv hetét szervező iskolaigazgatók, magyartanárok, ismeretterjesztők szerint, nem az idegenmajmolás, hanem az, hogy fiataljainknak hiányos, fejletlen a beszédkultúrájuk: nem tudnak illedelmesen köszönni, nem tudják, kit hogyan illik megszólítani, és így tovább.

De vajon annak, hogy mindez így van (mert egyre több jel mutatja, hogy csakugyan így van), csupán ők maguk, a fiatalok lennének az okai? Nem okozója ennek a nyelvi eldurvulásnak a felnőttek társadalma is, amely évek-évtizedek óta elmulasztja a következetes (nyelvi) nevelést, s ahelyett, hogy vonzó, meggyőző példát mutatna, maga is az elkényelmesedés, a lelki és nyelvi elsvárosodás felé halad?

Csak egyetlen példát! Egyre több helyen nem köszönünk: ha jegyet váltunk a pályaudvaron, ha fizetünk az ABC-áruházban (engedjék meg, hogy én még így hívjam a *supermarket*-et!), ha a tömegközlekedési járművön, sőt a távolsági buszon leülünk valaki mellé, a köszönés általában elmarad. S most még eggyel bővült a köszönés nélküli helyszínek száma: legújabbban már a vonaton sem köszönünk. S épp a legkorszerűbb, legkényelmesebbnek szánt vonatokon, az ún. InterCityken nem. Azelőtt, ha beléptünk a vasúti fölkébe, természetes volt, hogy köszönünk a már ott tartózkodóknak (igaz, hogy ezután gyakorta beszélgetni is kellett, ami nem mindig volt élvezetes). Most olyan beosztásúak a vasúti kocsik (például a főváros és Miskolc között közlekedő InterCity), mint egy autóbuszé vagy repülőgépé: az utasok párosával ülnek egymás mögött, s a később érkezők nem köszönnek azoknak, akik már a helyükön ülnek (kivéve akkor, ha valahonnan ismerik őket).

Így hát a magyar nyelv hetén én magam is egy kis lelkiismeret-furdalással buzdítottam a diákokat a köszönésre. Mert az InterCityn egy idő óta én sem köszönök a többi utasnak.

Az áprilisi Mozaikban írtam már a szóösszetételbe tömörített körülíró metaforákról, de a témának akkor nem sikerült a végére járni.

Különbő gépek, berendezések, technikai eszközök feltűnően gyakran kapnak

ilyen módon nevet. Ez a név kissé bizalmas, olykor humoros színezetű, ezért nem válik hivatalos, szaknyelvi megnevezéssé, de a köznyelvben meggyökereszik, idővel még a szótárba is belekerül. Csak néhány példa: *villanyrendőr*, *villanypásztor*, *csőgörény*, *gulyásagyú*, *konyhamalac*.

Az ilyen nyelvi képek, metaforikus elnevezések sokszor határozottan csúfolódó jellegűek. Az argóban a kerékpárt *drótszámár*-nak, a kis autót (különösen a Trabantot) *egérmakion*-nak vagy *papírjaguár*-nak is hívják.

Végül pedig különösen gyakori ez a pejoratív, gúnyolódó, fanyar képtípus a nőkel meg a szexszel kapcsolatban. A motorkerékpár hátsó ülésén kucorgó (általában fiatal) nőt egy időben *benzintyűk*-nak csúfolták. A mai argóban és az ezt megörökítő sajtónyelvben a nemi szervek kapnak efféle, humorosnak szánt elnevezést: *bájdorong* 'penis', *hancúrléc* 'ua.'; *kéjbarlang* 'vulva' (a Mai Nap 1994. január 2-i számából). Egy frissebb példa: a „mutogatós” férfi „Az áruházba igyekvő hölgyek ... nem kis megrökönyödésre előkapta *bájdorongját*, és legott önkielégítésbe fogott” (Mai Nap, 1996. augusztus 23., 9. oldal).

Mielőtt tisztelt Olvasóim végképp megharagudnának az idézett cikkek íróira (sőt énám is), hadd emlékeztessem őket, hogy Illyés Gyula is nevezte egyik írásában a férfinépségnek ezt a tartozékát *örömgúny*-nak (tehát olyan ágyúnak, amely nem pusztít, hanem örömet szerez).

Ezzel, megígérem, be is fejeztem az összetett szó alakú körülíró metaforák taglalását. Elvégre a *kutyagumi*-nak vagy a *lócitrom*-nak mégsem fogok külön cikket szentelni.

A hetvenes évek közepére Magyarországon is általánossá vált az elektrosztatikai úton (szelén félvezető rétegekkel) működő másológépek használata. E gépeket akkor *xeroxgép*-nek, röviden *xerox*-nak neveztük, az általuk készített másolatot *xoxmásolat*-nak vagy szintén *xerox*-nak. Sőt rendszerint *xerox* lett annak a helyiségnéknél, illetve részlegnek a neve is, ahol a gép el volt helyezve: menj le a *xeroxba*, és csináltass erről három (példány) *xeroxot*!

A *xerox* eredetileg márkanév volt (lásd *Rank Xerox*): a görög *xero-*, azaz 'száraz' előtagból képezték, mivel az eljárás – a hagyományos fotózástól eltérően – száraz.

Az idegen szót egy kicsit nehéz volt kimondani, de jobb híján átvettük és használtuk. Még származékai is keletkeztek, az ingadozó alakú *xeroxoz* vagy *xeroxol* ige meg a *xeroxos* 'xeroxgépkezelő' főnév.

S most, több mint húsz év elteltével, azt tapasztalom, hogy a *xerox* és származékai kezdenek eltűnni, mert kiszorítja őket egy

korábban is létezett, de más értelemben használt magyar szó(család). Az ilyen sokszorosítási eljárás: *fénymásolás*; az erre szolgáló berendezés: *fénymásoló gép* vagy röviden *fénymásoló*; a helyiség, illetve részleg, amelyben ezt végzik, szintén *fénymásoló*; az eljárás terméke: *fénymásolat*. Még az ige is sikerült megmagyarázni, ha nem is lett valami szép: *fénymásol*. Ezt írja például minapi levelében egy régi olvasóim és szerzőim: „Küldök belőle egy *fénymásolt* példányt”. Az utcán pedig ezt a mondatot csípem el: „Két példányt kell belőle *fénymásolni*”.

A versengés tehát, úgy látszik, eldőlt, mégpedig a magyar szavak javára. Anélkül, hogy ezt bárki (nyelvművelés, iskola, sajtó, „anyanyelvvédelmi” törvény) támogatja, siettetnie volna.

Lehet, hogy éppen ezért?!

A Rádió- és Televízióújságban nemrég fényképes tudósítást olvashattunk a most 63 éves Michael Caine-ről. A cikkből kiderül, hogy a korosodó hollywoodi filmszínésznek több saját vendégelője is van, s „Elképzelései szerint hetente legalább négy estén ő is itt, a South Beach Brasserie-ben szeretne vacsorázni ifjonti, második nejevel, a guayanai születésű Shakirával” (RTV-újság, 1997. április 14–20., 16. szám, 23. oldal).

Milyen is hát egy *ifjonti* feleség? A fénykép tanúsága szerint csinoska, bár elég fancsali képet vág. Ám most nem erről van szó, hanem az *ifjonti* jelzőről. Ez a melléknév a Magyar értelmező kéziszótár szerint azt jelenti, hogy 'ifjúkori, fiatalos'. A szót a szótár szerkesztői régiesnek, irodalmiasnak és kissé gúnyosnak minősítik. Tegyük hozzá, hogy általában elvont fogalmak jelzőjeként alkalmazzuk: *ifjonti ballépés*, valaki *ifjonti hévvel* beszél terveiről stb.

Az egzotikus szépségű vacsorázópartner azonban nem *ifjúkori* felesége a filmszínésznek (hol van az már!), se nem *fiatalos* (hiszen fiatalosnak épp azt szoktuk mondani, aki már nem fiatal, csak olyan, mintha az volna). Ő egész egyszerűen: *ifjú*.

Ez az apró szótévesztés nem érne meg még egy ilyen kis cikket sem, ha nem példázna egy napjainkban egyre gyakoribb jelenséget: jó tollú, tehetséges (újság)írók a sietős munka hevében pontatlanul fogalmaznak, s ezzel mások nyelvértékét is rongják-rombolják. Tanácsunk: ha a legkisebb kétségük is van afelől, hogy a tollukra (szövegszerkesztőjük képernyőjére) toltató szó nem pontos, lapozzák fel az értelmező szótárt; nem szégyen!

Az *ifjonti* nej-et pedig tekintsük *ifjonti ballépés*-nek, s ne is beszéljünk többet róla!

Kemény Gábor

Egy szabadtéri „reklámkiállítás” nyelvi és etikai tanulságai

1996 ősze óta nagyreklámok veszik körül azt a térséget, amely a Déli pályaudvar és a Mercure szálló között eredetileg szabad parkoló volt kerítés nélkül, aztán fizetőparkoló lett kerítéssel. A bejáratnál – mint valami végrendelet – ékeskedik egy itt létesítendő irodapalota rajza. Fölötte a szöveg: „Imperial Krisztina Plaza, 147 parkolós irodaház”. Mielőtt a kerítés mögött feldübörögnének a talajmarkolók és utánuk a munkagépek, a háromszögű oszlopsor tartja a nagy reklámtáblákat.

Visszaemlékezve folyóiratunk múlt évi negyedik számának Kemény Gábor írta „Nyelvi mozaik”-jára, összegyűjtöttem benyomásaimat reggeli sétám során, hát ha némi tanulság is adódhat a friss reklámötletek „tartalmi-tárgyi-képi” és nyelvi megjelenéséből annak a várakozásnak beteljesüléseképpen, amely a megadott helyen így szerepel: „Az igazi az, amikor ez a kettő együtt, egymást erősítve hat”.

Már az olvasható és a látható elemek térbeli elhelyezése is tanulságos. Láthat például a járókelő egy irdatlan biztosítót, amelynek rugósan záró szára elgömbülve nem éri el zárótokját. „Egyenesbe jön” – szól a kísértő és szándéka szerint biztató mondat. Két mozzanat segítheti a talán rejtelmesnek tűnő összefüggés felderítését: a bal felső sarokban a kicsi keljfeljancsi-figura egyenes tartása és a jobb alsóban az utalás a biztosítóra, amely hivatva lenne az élet „görbületeinek” ki-egyenesítésére. Na de egy biztosítótűt ezeket méltó módon érzékelteti? A „megfejtés” nagy feladatot ró a nézőre.

Két táblával odébb valamivel könnyebb dolga lehet. Itt azonban más baj van. A tábla jobb – nagyobb – felét egy szexjelenet foglalja el: egy átszellemült férfiú egy teljes egészében megmutakozó női hátsó fertályra borul. A magyarázatot egy különleges formájú flakon adja meg: ha angol szövegét helyesen értelmezem, kondícióerősítő van benne. A pornográfiahoz közelítő ábrázolás – bármennyire erőteljesen magyarázza is a férfias erő forrásának jelentőségét – megbicsaklik az etikai-ízlésbeli balfogás miatt. A reklám hatását egyébként volt módomban követni: a jelenetet egy felháborodott egyén hatalmas fehér festékfolttal tette láthatatlanná. Csak az *Inspiration* betűi árulják el most már a jelenet lényegét: a szó jelentése ugyanis 'ihlet, sugallat'.

Valósággal megmelegít a közeli reklám, amely egy hölgy átszellemült arcát mutatja, amint egy megnevezett teát hörpint, amely – az írás szerint – „felmelegíti a lelket”. Mintha a kiállítás rendezője azt sugallná: elégedjünk meg az üdítő teával. Maga a reklám ettől megmarad jelentéktelennek.

A forduló után sajátos élményben lehet részünk: két kisgyerek (ha jól láttam, az egyik fiú, a másik lány) egymással szemben ül egy-egy jól formált bilin, miközben éppen egy-egy falatot készül megeni. A *BABY* felirat utal a most megnyíló gyermekáruházra. Ízléstelen a jelenet, hi-

szen éppen az öltöztetést kellene javasolni az ürtkezés helyett.

Meglehetősen hagyományos a gépkecsik reklámkészlete. Már szlengszámba megy, hogy ez vagy az a kitűnő, aminél „csak az ára jobb”. Pedig – ha nem is itt – olvastam egy szakszerűbb változatát a gondolatnak: „Hátramenetbe tettük az árainkat”. Hatalmas abroncsok alatt „az abroncsok új generációja” kínálja magát, figyelmeztetéssel: „Váltás egy jobbra”. Megjelenik még a kivagyiságnak a hangja is, mégpedig fejedelmi többes formájában: „Ez a mi autónk”. Egy reklámra azonban több figyelmet kellett szentelnem: páratlan magyartás is olvasható rajta. Egy ábrázoló fiatalember tekint föl a tábla tetején olvasható és számára biztató közlésre arról, hogy ez meg az az alkatrész kapható: „... váltó és futómű van”, mire elindul a férfiú fantáziája emigyen: „Meg napfény, meg lendület, meg egyéniség, meg...” S ekkor észbe kapva közli az elragadó gyártmány nevét ekképpen: „Hát persze. A *Volksvagány*.” Szomorú neologizmus. Nem kevésbé meghökkentő a legújabb autóreklám, amely így kezdődik: *Tökjő* – és vele egy magasságban egy zöldsegekkel feldíszített valóságos töknek a színes képe. Abban biztos vagyok, hogy a gyártmány tökéletessége ragadta meg a gyártó képzeletét, de az is biztos, hogy nem olvasta – pedig már régebben jelent meg – a Nyelvművelő kézikönyvtár megfelelő címszavát. Mert akkor egy kocsi kiválóságát nem szemléltette volna egy tökkel.

A nagyotmondást némely reklámban nem a szöveg, hanem a látvány hordozza. „Klasszikus ízek új formában” – ígéri az a négy téhen, amelyek fölött a növekvő nagyságú ú betűk szinte hallható crescendóval hirdetik teljesítményüket: *úúúúúúúúúú*.

A bombasztikum képi változata a fagyálló padlólapokat gyártó cég plakátján nemcsak a csupa nagybetűs tipográfiában nyilvánul meg, hanem azzal a nagyképi túlzással is, amely szerint az áru „örök, akár a hegyek”, s ezt hatalmas szikla, égig nyúló csúcsok látványa is igazolja, sőt a gyártók harsogó dicsekvéssel hirdetik: „Emberöltökből gondolkodunk”.

A mondatfajtákban rejlő szándékmozgumot keresve találtam meg a „Hordd el magad!” felszólítást. A céltudatosan harsogó „kemény hang” attól nyeri el játékos voltát, hogy a szólásforma itt egy nadrág-készítő vállalkozásból kikerülő ruhadarab

viselésére vonatkozik. Kép is igazolja ezt a feltevést. Hatásos módja a figyelemkeltésnek!

Talán még hatásosabb a figyelemfelhívás klasszikus grammatikai formája: a kérdő mondat. Alkalmazása meghökkentő hatást keltett abban a reklámban, amelynek tetején ez a kérdés áll: „Naponta használja?” A válasz azonnal szembeötlik: egy hatalmas grafika a szürkeálmányt ábrázolja változatos tekervényeivel. A szerző azzal töltötte meg az információt, hogy körkörösén feltünteteti a lebe-nyek nevét. Riasztó a rajz és a szakszerűség együttese. Vajon miért járult hozzá ehhez a reklámplakáthoz az a tekintélyes napilap, amelynek címe a táblán olvasható?

„Mit csinálnál 101 kiskutyával?” – veti föl a kérdést, voltaképpen gyerekeknek egy reklám. A mondat második személyű igéje élesíti a kérdést. Meg is érkezik nyomban a válasz: „Megtartanám!” Ez azonban csak úgy lehetséges, hogy az ajánlott kétezer üzlet valamelyikében videokazettán valaki megvásárolja őket. A cseles párbeszéd hatását növeli a táblán látható és nyüzsgő kiskutyatömeg: vizuális hatással növeli az érdeklődést. Ha család jár erre, nem lehet kétséges: a játékos kínálás „realizálódik” – ahogyan az üzleti szaknyelv mondja.

Kíváncsian vártam azt a reklámot, amely közvetlen módon szól a nyelviségről. Nem is hiába: két reklám is tartogatott erre vonatkozó látnivalót. Mindkettő alkalomhoz kötődik. Az egyik a posta éberségének következményeképpen az akkor közeli Valentin-napra ezzel az emlékeztető figyelmeztetéssel él: „A szó elszáll...” A három pont továbbgondolásra készített. Segítségül ott van egy nagyalakú szív színes rajza – a lélektani hatás érdekében. A másik forrás – akkor még karácsony előtt álltunk – balról egy fenyőfácska, jobbról egy telefonkagyló hosszú zsinórral, a kettő között megszívlelendő értékelő mondat: „A jó szó mindennél többet ér...” Bár a három pont, mint mondtam, továbbgondolásra készített, maga a reklámfelület üres maradt. Szívesen olvastam volna a „jó szóról” tartalmas megállapítást vagy kérdést, például ilyent (szóláskészletünk-ből): „Szép szó nyeri meg a szeretetet” vagy „Szép vigasztaló szó betegnek orvososság”. Ehelyett a tábla alján a szokásos jókívánság: „Kellemes ünnepeket!”

Beszámolóm korántsem ad teljes képet a „kiállításról”. Befejezésképpen idézem a Reklám Világszövetség Magyar Tagozatának üzenetét: „Reklám nélkül nem csak a hirdetések hiányoznának életünkben.” Nem is hiányoznak egyebek sem, de igencsak hiányzik a reklámok sokaságából a tiszta magyarság, a stílusépség, az építő ötletesség, egyszóval: a vonzó kulturáltság.

Szende Aladár

Nyelvi identitás és anyanyelvhasználat kisebbségi helyzetben

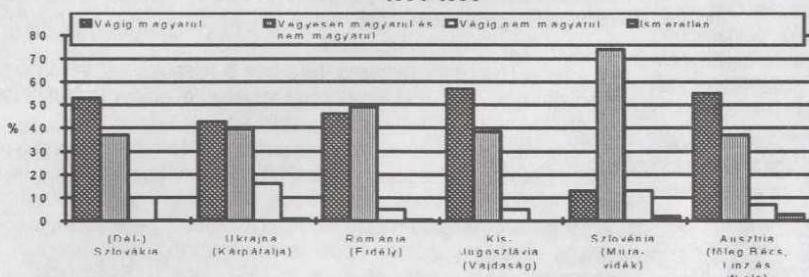
A nemzet, mint tudjuk, „nyelvben él”. De mi a helyzet a nemzeti kisebbségekkel? Ők két nyelvűségben (Péntek János találó kifejezésével: „kényszer-kétnyelvűségben”) élnek, de ez az állapot rendkívül sokféle lehet: jelentheti anyanyelvük teljes háttérbe szorulását, de jelentheti azt is, hogy többnyire anyanyelvükön élhetik életüket.

Arra a kérdésre, hogy e változatos esetek a gyakorlati életben milyen arányban fordulnak elő, s hogy a közép-európai magyar kisebbségek milyen mértékben kötődnek anyanyelvükhöz, egy művelődés- és tudatszociológiai kérdőíves vizsgálat segítségével igyekeztünk válaszolni.

Az említett felmérésorozat 1991 és 1995 között hét ország mintegy 120 településén összesen 2414 felnőtt (18 éven felüli) magyar nemzetiségű személyt érintett. A hét ország (a vizsgált régió megjelölésével) a következő volt: (Dél-)Szlovákia, Ukrajna (Kárpátalja), Románia (Erdély), Kis-Jugoszlávia (Vajdaság), Szlovénia (Muravidék), Ausztria (főleg Bécsben, Linzben és Welsben élő emigráns magyarok), valamint Magyarország (Budapest nélküli vidék). (Az ausztriai magyarok nagyobb részéről Zelliger Erzsébet vizsgálatából kaptam adatokat.) A megkérdezettek száma országonként 223 fő (Ausztria) és 536 fő (Erdély) között mozgott.

Elsőként azt a kérdést vizsgáltuk meg, hogy az anyanyelvhez való viszony milyen mértékben része a nemzeti identitástudatnak, illetve milyen más identitáselemekhez kötődik. Tapasztalataink szerint a kisebbségi magyarok anyanyelvüknek identitásuk kialakulásában kiemelkedően fontos szerepet tulajdonítanak. Azok a válaszadók, akik önazonosságuk egyik lényegi tartozékaként anyanyelvüket is megemlégették, az átlagosnál erősebb késztetést érezték a kulturális és történelmi hagyományok, a sajátos mentalitás és szokásvilág és egy tevőleges, a sajátos értékek áthagyományozását is fontosnak tartó identitástudat vállalására, illetve a közös kultúrájú nagyobb közösséghez (nemzethez) való tartozás tudatosítására.

Tanulmányait milyen nyelven végezte?
(Hat ország magyar nemzetiségű felnőtt polgárainak válasza alapján)
1991-1995

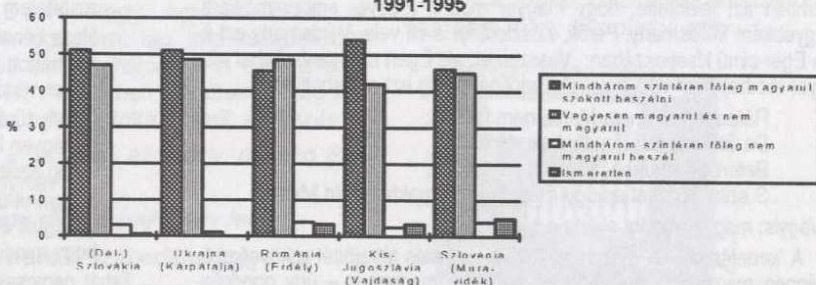

Az interjúalanyokat megkérdeztük, hogy az általuk látogatott iskolai fokozatokat (az alap-, közép-, felső, illetve szakiskolát) külön-külön milyen nyelven végezték el. Adataink szerint hatból öt környező ország tannyelvi helyzete nagyon hasonló volt. (Az egyedüli kivételt a szlovéniai magyarság jelenti, ahol a vegyes tannyelvűség erősen domináns jelenség.) Nagy átlagban a kérdezettek mintegy a fele folytatta tanulmányait végig anyanyelvén; mintegy 40% a különböző iskolatípusokat (vagy azonos

típuson belül a különböző osztályokat) vegyesen anyanyelvén, illetve a többségi nyelven végezte: kb. egytizede pedig egyáltalán nem járt magyar tannyelvű iskolába, vagyis végig az államnyelven tanult.

Természetesen nem mintegy, hogy milyen magas fokozatig jut el az az iskolázottsági folyamat, amelyet a válaszadók „végig magya-

Hétköznapi nyelvhasználat: munkahelyen - hivatalban (üzletben) - családban (baráti körben)
(Öt ország magyar nemzetiségű polgárainak válasza alapján)
1991-1995

ru!” végeztek. Adataink arról vallanak, hogy e kategória többnyire általános (alap-) iskolai vagy gimnáziumi (liceumi) végzettséget takar. A legfeljebb 8 osztállyal rendelkező válaszadóknak – régióként némi hullámmal – 80–90%-a végezte tanulmányait végig magyar nyelven, az érettségizetteknek is fele-kétharmada. A szakiskoláig (szakmunkásokleveléig) jutott kérdezetteknek már csak harmada-fele (Kárpátalján alig egytizede!) tudott végig anyanyelvén tanulni, a diplomásoknak pedig mindössze – szűk vagy bő – egytizede.

Ami a hétköznapi szintjeit illeti, a munkahelyi – túlnyomóan vagy kizárólag – magyar nyelvhasználat a különböző régiók interjúalanyainak 60% (a délszláv térségben 50%) körüli hányadát jellemezte. Az üzletekben, hivatalokban főleg anyanyelvet használtak ugyancsak 50–60%-os súllyal szerepeltek a különböző régiókban. Ami pedig a családi, baráti kör nyelvhasználatát illeti, ez az általunk vizsgált közegben túlnyomóan (90% fölött) az anyanyelv javára dőlt el, szloványvidékeken is. (Az egyet-

nek a többségi nép nyelvének aktív vagy passzív használatára. Ezt a nyelvhasználati formációt *anyanyelv-domináns kétnyelvűség*-nek nevezhetjük.

A kisebbségi magyar társadalmak másik (valamivel kisebb) fele lényegében szoros értelemben vett, viszonylag kiegyensúlyozott, illetve a többségi nyelvet előnyben részesítő két-

nyelvűségben él: vagy munkahelyén, vagy az üzletek, hivatalok felkeresése során (vagy itt is, ott is) rendszeresen és túlnyomórészt az államnyelven kommunikál. Az anyanyelv használatának egyetlen biztos bázisát ebben a kategóriában a magánélet (család, baráti kör, a civil társadalom, az egyházi és a kulturális élet) jelenti.

Az a nyelvhasználati helyzet, amely a hétköznapi élet minden fontos területén (a családi életben is) a többségi nyelvnek ad elsőbbséget, már túllendül a tulajdonképpeni kétnyelvűség állapotán, s az anyanyelvet – afféle „konyha-nyelvként” – teljesen alárendelt szerepre készíti. Ezt a típust vizsgálatunkban csak kevesen (mindössze 1–3%-nyian) képviselték. (A mi felmérésünk ugyanis azokkal találkozott, akik magyarnak, illetve magyar anyanyelvűnek tartották magukat.)

Ejtsünk szót a fenti nyelvhasználati típusok rétegspecifikus vonásairól is! Akik munkahelyen, hivatalokban és a családban egyaránt – főleg vagy kizárólag – anyanyelvüket tudják használni, azok többnyire egy tömbben élő magyarok, főleg a fizikai (és az inaktív) foglalkozásúak közül kerülnek ki, s leginkább nagyobb falvakban és kisebb városokban (2–10, illetve 10–50 ezer fős településeken) élnek. Ezzel szemben a vegyes nyelvhasználat, amely a kommunikációs szintektől függően rendszeresen változtatja az anyanyelvet az államnyelvvé, az átlagosnál nagyobb eséllyel jelenik meg a szloványban és a nagyobb városokban, illetve a szellemi foglalkozásúak között.

Mindazt jelenti, hogy a kisebbségi helyzet degradálja a kisebbségi nyelv társadalmi presztízsét: anyanyelvén jobbra csak szakképzettlen fizikai munkás lehet a kisebbségi polgár, értelmiségivé (sőt: szakmunkássá!) nagyrészt már csak az állam nyelvén válhat.

A hátrányosan megkülönböztető helyzetnek további bizonyítéka, hogy a kisebbségi anyanyelv épp a modernizációs centrumokban szorul leginkább háttérbe, mind helyi értelemben (a nagyvárosokban), mind pedig szociokulturális vonatkozásban (a magasabb iskolázottságú és képzettségű társadalmi rétegekben). Vagyis az anyaországnak és a kisebbségi társadalmaknak minden lehető eszközt fel kell vonulniuk a nyelv, az anyanyelvi kultúra védelmére, ápolására és erősítésére, hogy közös erőfeszítéssel megakadályozzák a magyar nyelv véges háttérbe szorulását és kirekesztődését.

Gereben Ferenc

A szerző a Teleki Pál Alapítvány Közép-Európa Intézetének tudományos főmunkatársa. (A szerk.)

MAGYARÁN

Bizonyos esetekben a *magyarán* határozószó mintha átadná helyét a *magyarul*-nak. A *Magyarán* szóla anyanyelvi rádióműsor a címében is őrzi a régi formát. Am egyre gyakrabban hallunk efféléket: *Megmondtam neki magyarul* (azaz: világosan, egyértelműen); *Féltetjékoztattott, magyarul* (vagyis: kertetés nélkül, őszintén kimondva) *becsapott bennünket*.

Kár lenne a *magyarán* szóért, mert ennek a XVI. század végétől adta, ízes szavunknak – mint a példák is mutatják – megvan a maga sajátos jelentése. Értelmező szótárunk szerint az első, gyakoribb értelme: kertetés nélkül, nyíltan, világosan; továbbá régebben, főként az irodalomban azt jelentette, hogy magyar módra, magyar ember módjára. Egyébként Vörösmarty, Petőfi, Kosztolányi is élt vele. Vörösmarty ezt írta Eger című kiseposzában: „Vesszen el, aki Egert *magyarán* (tehát magyar módra) nem védi haláláig”. Petőfinél pedig ezt olvashatjuk:

Rátermette a táncra Marci, nem tanulta;
De őtöle sokan tanulhattak volna.
Betért a csárdába, ha szólt a muzsika,
S szilaj kedvvel amúgy *magyarán* megrakta. (Zöld Marci)

(Vagyis: magyar módra eljárta a táncot.)

A 'kertetés nélkül, nyíltan, világosan' jelentés létrejöttét a következőképpen magyarázhatjuk. Minden nép – a magyar is – úgy gondolja, hogy valójában a saját nyelvén lehet igazán világosan, érthetően, minden köntörfalazás nélkül megmondani valamit. A rómaiaknál pl. *latine loqui* nemcsak azt jelentette, hogy latinul beszélni, hanem ezt is: nyíltan szólni. Aztán az *auf (gut) deutsch* a bécsi beszédében szintén nemcsak '(jól) németül' értelmű, hanem azt is jelenti, hogy érthetően, világosan. Hasonló kifejezések más nyelvekben is megtalálhatók.

A *magyarán* határozószó és az elsősorban 'magyar nyelven' értelmű *magyarul* szóalak használata közötti különbséget, továbbá *magyarán*

szavunk többletét, értékét jól érzékelteti kedves volt tanítványomnak, Baranyi Ferencnek Fohász című verse:

Ne csak magyarul,
de magyarán is
engedj szólni, Uram,
azaz egyenesen,
mint a kaszasuhanás.
Vágjon rendet a szó
a dudarostú beléndek-beszédében,
hogy szárbán bátorodva égre szökjön
az értelem aranyfejú kalásza.
Hozz békakört nyelvemre, hogyha méreg-
be mártott hegygel döfni készül
s nem rendet vágni ezüst suhogással.
Métely törének, sandaság nyílának
ne légyen barlangbiztos arzenálja
– míg szólni tud – a szám.
Magyarul úgy
suttogjak és kiáltsak,
hogy mindig magyarán!

Tehát nemcsak *magyarul* akar szólni a költő, hanem *magyarán* is, azaz „egyenesen, mint a kaszasuhanás”. És a *magyarán* szóadás az is beletartozik, hogy „Vágjon rendet a szó / a dudarostú beléndek-beszédében”, és hogy az ég felé törjön „az értelem aranyfejú kalásza”. Ő maga is átkot kér a nyelvére, ha mételyt hintene, ha döfni akarna, ha sandán viselkedne. Kívánságát így foglalja össze: „Magyarul úgy / suttogjak és kiáltsak, / hogy mindig magyarán!

Ilyen értelemben kövessük mi is a *magyarán* határozószó értelmét!

Szathmári István

Látogatás Kossuthban

Nem sajtóhiba! Furcsa hangzása ellenére helyes a cím. Kossuth Lajos neve csak számunkra szokatlan helynévi alkalmazásban. Mondhatnánk „Kossuth városát”, de ezt a megjelölést Cegléd már lefoglalta magának.

Máskülönbben sokszor előfordul, hogy a helység nevét valamilyen személy nevének mintájára választják meg.

Jánoshida község neve például egy régvolt János emlékét őrzi. Petőfiszállást halhatatlan költőnkől nevezték el. A moldvai Hadikfalva gróf Hadik Andrásnak, a csángók letelepítőjének nevét kapta. Rákóczi-falva, Rákócziújfalva neve a nagyságos fejedelemre emlékeztet. Kossuthfalva Turóc vármegyében a Kossuth család ősi fészke volt. A vajdasági Bácskossuthfalva Kossuth Lajos tiszteletére kapta nevét.

Nemegyszer fordul elő, hogy csak a tudós elemzés derít fényt a település nevének személynévi eredetére. Említhetjük példaképpen Mádéfalvát, ahol 1764-ben sok székely esett áldozatul az önkénynek. A Földrajzi Nevek Etimológiai Szótára szerint Amadé nevéből kapta elnevezését.

Magyar vidéken az újabb korban ritkaság, hogy változatlanul használják fel egy személynevet akkor, amikor helynevet képeznek. Ez történt Törökbálint elnevezésekor. Úgy mondjuk, hogy az emlékezetes törökverő hős neve helynevesült.

Más nyelvtérületen gyakrabban fordul elő az, hogy személynévből képeznek helynevet. Klement Gottvald, Frunze, Ordzonikidze, Togliatti a politikai élet, Gorkij, Puskin az irodalom valamelyik jeleséről kapta nevét.

Az Amerikai Egyesült Államokban is gyakran alkotnak helynevet népszerű személyek nevéből. A szabadságszeretet megtestesítője, a római Cincinnatus, Amerika felfedezője, Columbus, Jefferson, az Amerikai Függetlenségi Nyilatkozat megfogalmazója, Lafayette, az amerikai függetlenségi háború egyik kiváló francia hőse és sok más férfiú méltán kapott városnevet megtiszteltetésképpen. A fővárost első köztársasági elnökről, a szabadkőműves George Washingtonról nevezték el, aki „első volt a háborúban, első a békében, és első polgártársai szívében” – még ma is.

„Magyarország Washingtonjának”, a szabadkőműves Kossuth Lajosnak a nevét Mississippi államban egy gyönyörű szép kis település választotta magának.

Ezen a helyen alapították 1823-ban New Hope, vagyis Új Remény városát. Amikor 1851–52-ben Kossuth bejárta az Újvilágot, meglátogatta Mississippi állam fővárosát, Jackson-t is. Kossuth város polgárai erősen állítják, hogy Kossuth az ő helységükben is járt. Ennek azonban semmiféle nyoma nem maradt. Váltig erősítik azt is, hogy Kossuth titkára, Nagy Péter ott nyugszik náluk, a temetőben jeltelen sírban. Erre sincsen bizonyíték. Seba! A néphagyomány igazabb a valóságnál! Hiszen Kossuth varázslatos személyisége, erkölcsi nagysága, nagyszerű beszédei, szabadságszeretete máig tartó mély hatást gyakorolt hallgatóira, még azoknak utódaira is.

Egy évvel a látogatás után, 1853-ban New Hope lakói kérték a hatóságokat, hogy városuk nevét közakarattal a nagy magyar szabadsághős, Kossuth Lajos nevére, „Kossuth”-ra változtathassák. A hatósági engedély birtokában megtörtént a névváltoztatás. Azóta is büszkén használják a Kossuth városnevet.

A helyi Történelmi Társaság 1996-ban a település két végén egy-egy tetszetős, nagy zöld emléktáblát helyezett el a névváltoztatás történetének megőrzésére.

Természetesen a város minden intézményét Kossuthról nevezték el. Van itt Kossuth zöldségüzlet, víztároló, tűzoltószertár, postahivatal, elemi és középiskola, polgármesteri iroda, mindenféle felekezethez tartozó templom és más szervezet. Az ottani „Kossuth” cserkészcsapat sorszáma százharminchárom. Eppen annak a cincinnatibeli páholynak a sorszáma viseli, amelynek Kossuth 1852. február 18-án tagja lett. Nem lehet ez véletlen!

Egy esztendeje, hogy a városban két templom is leégett. A természeti csapásról szóló beszámoló bekerült a rádió hírei közé. Így értesültek a város létezéséről Magyarországon is. Kossuth polgárai büszkén mutatják a Magyarországról kapott levelet. Őszintén érdeklődnek országunk iránt. Egyikük nemrég meglátogatta hazánkat. Debrecenben örömmel fedezte fel, hogy „városáról”, Kossuthról ott, a nagy polgárvárosban utcát neveztek el.

A washingtoni magyar nagykövetség háromszínű magyar zászlót ajándékozott a kedves, baráti városának. 1996-ban március 15-én ezt lelkesen tűzték ki a városházára. Március-üdsőt ettől fogva „a magyar szabadság és függetlenség napjaként” Kossuthban is megünneplik, akárcsak nálunk.

Berényi Zsuzsanna Ágnes

DIGITÁLIS NYELVÚJÍTÁS

Magyarítsuk a számítástechnikát!

A Tetten ért szavak rádióműsor stábjában is indult a Nemzeti Kulturális Alap digitális vagy számítástechnikai nyelvújítási pályázatán. Két hónappal később jött az értesítés: nem nyertünk. Fölkínáltuk, hogy ismertetjük a legjobb megoldásokat. Azóta néma csend. Természetesen a többi beérkezett pályázatról sincs hír.

Most megtörik a csendet, s először a Tetten ért szavak-ban (1997. május 12/13.), majd pedig lapunkban nyilvánosságra hozzuk néhány javaslatunkat – hátha valakinek mégis megtetszik egyik-másik. Sőt, további utánközléseknek sem látjuk akadályát; hiszen csak kellő gyakorisággal, ismétléssel terjeszthető egy-egy új szójavaslat. Merész és olykor ironikus vagy humoros megoldásokat is ajánlunk. Tartjuk magunkat ahhoz az alapelvhez, hogy a szó a használatban telik meg jelentéssel. Tehát az asztal azért asztal (*Tisch, table* vagy *sztol*), mert mi, magyarul (németül, angolul vagy oroszul) beszélők mindannyian elfogadtuk azt. A szóújítási javaslatokhoz pótolhatatlan segítséget nyújtott Szilágyi Árpád (Magyar Rádió- és Televízióújság, Internet-iskola, újabban Világháló; internet-iskola@westel900.net). Ezért köszönettel tartozunk.

boot (bootstrap loader) = rendszer-töltő

bootolás = betöltés, fölprogramozás

buffer = tároló, de azt is el tudjuk képzelni, hogy: *koffer*

byte = (a legkisebb megcímezhető információs elem) *bájt* (részben már írásban is előfordul, magyarosítását kár lenne erőltetni)

click = (a kezelőgomb lenyomása után adott hangjelzés) *klik*, illetve: *klikkel*, *ráklikkel*

clipboard = vágólap

cyber cafe = telefon-, távmásoló-, világháló-kapcsolattal rendelkező kávéház. Amerikában, Nyugat-Európában létezik, már Magyarországon is van néhány. Mielőtt meghonosodna, javasoljuk a *teleház* elnevezést.

default = (alapértelmezés, amelyet a rendszer indítás után automatikusan használ, ezt az értéket feltételezi) *alaphelyzet*

disk = (mágneses) merevlemez

E-mail = elektronikus levél, posta. Csak rövid formában tudjuk elképzelni:

ni: *e-levél* vagy *e-posta*, illetve az egyik egyetemi lap impresszumában ezt is láttuk: *drótposta*. A Világháló című RTV-újságban pedig tréfásan ezt ajánlották: *emil*, *emilezés*.

file = (adattár) *állomány*, esetleg *állománynév*

floppy disk = hajlékony lemez

freeware = szabadáru, ingyenes

ftp (file transfer protocol) = mondják: *eftépézn*. Javasoljuk: *letölt*ni.

gopher = *ürge*, *fürge* vagy *pocok* (kereső- vagy böngészőprogram). Mivel a „fürge ürge” a magyarban annyira kifejező szókapcsolat, bármelyik tagja ajánlható. Ugyanolyan névadás lehet, mint a „farkincás” *egér*.

home page = tömör magyar formája terjedőben van; például már a kereskedelmi rádiókban is halljuk: *honlap*. Vannak, akik az *otthonlap*, illetve a rövidült *ottlap* formát ajánlják. De az angolra jobban rímel, s a magyarban is nagyon jól hangzik az általunk is javasolt *honlap*. Elterjedésére komoly esélyt látunk!

interface = csatoló, átalakító

internet = világháló. Javaslatunkat a Rádió- és Televízióújság már átvette, ez évtől ugyanis az internetoldal neve: *világháló*. Tréfásan a *pókháló* elnevezést is hallhatjuk. Vö. *WWW*.

komputer = sikerült szómagyarítása: (személyi) számítógép. A *perszonál kompjúter* (*perszonál komputer*) formában való olykori használatát nem javasoljuk (még nyelvészeti cikkben sem)!

laptop = *lapgép*, tréfás elnevezése: *ölembegép*. A PDA-gépekre pedig ezt javasoljuk: *zsebgép*.

link (linkelés) = *e-utalás*, *kapcsolat*, *hivatkozás*

mouse = (kis doboz a kurzornak a képernyőn való mozgathatóságához, adatbeviteli eszköz) *egér*. Elterjedt, elfogadott szó.

port = csatlakozó, csatlakozási pont, kapu

render(ing) = (ábrából ábrába) átmenet

resource = forrás

server = főgép, gazdagép (írásban is szerepel már), kiszolgáló gép.

shareware = bemutató, bevető (program)

trackpad, trackball = tréfás elnevezése már van: *hanyattgér*. Azaz: fordított *egér*. Nagyon szemléletes kifejezés, s miként az *egér* is meghonosodott, ennek sem látjuk akadályát.

virtual reality – virtuális valóság-nak mondják – ez csak félig magyaros megoldás; de lehetne *látszólagos valóság* is. További javaslatunk: *tündérvilág*, *tünekép*, *álomvaló*.

WWW (World Wide Web) = nemzetközi elterjedtsége miatt szómagyarítását aligha érdemes kezdeményezni; létrejöttek magyar képzőkkel, ragokkal ellátott formái: *webez(ni)*, „saját szövegem *webesítése*”. Vö. *internet*

@ = Az E-mail számok jele. Rádióműsorokban teljesen általánossá vált neve: *kukac*. Tökéletesen sikerült szóalkotás!

Egyelőre ennyit!

Várjuk minden számítógépes szakember, illetve felhasználó ötletét, javaslatát és csatlakozását. Közzéteszünk!

Balázs Géza

E-mail: gbalazs@isis.elte.hu

kiolevasva: gebalazs-kukac-isis-pont-elte-pont-hu

Ezúton hozzuk Olvasóink tudomására, hogy a szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszéke vezetőjének, dr. Tóth Szergejnek a felajánlására 1997 októberétől az Édes Anyanyelvünk, pontosabban minden szám legfontosabb anyaga fölkerül az internetre, azaz a világhálóra. (A szerk.)

HOGYAN ÍRJUNK VERSENYDOLGOZATOT?

Az Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny dolgozatainak (pályamunkáinak) száma évről évre emelkedik, s e számbeli gyarapodással arányban – minőség tekintetében – széthúzódik a mezőny. Mindig vannak kiemelkedően jó pályaművek, melyek elérik akár a nyomtatásban való közzététel mértékét is; talán éppen ebben a folyóiratban lesz rá lehetőség, hogy – némi rövidítés árán – a közzététel megvalósuljon. És, sajnos, találkozunk gyengébben, sőt gyengén sikerült dolgozatokkal is. Érdemes tehát – a színvonal emelése, továbbá a pályázók számának remélhető gyarapítása érdekében is – számba venni a versenydolgozatok elkészítésének néhány alapkövetelményét.*

● Minden pályamű készítésekor először azt kell végiggondolnunk, *miért mit* akarunk közölni, és *milyen céllal*. A téma a mi esetünkben a kiírásban adva van; azt kell tehát a tanulónak eldöntenie, ezen *belül* mit kíván feldolgozni, és *milyen céllal*. Ez utóbbit illetően többnyire a téma kifejtésével, azaz filológiai feldolgozásával találkozunk; de lehet célunk pl. esszé-szerű fejtegetés is. Az esszéforma – a téma bravúros kezelésével – nagyon is vonzó és tartalmas lehet: átfogó látást, lendületes írásmódot csak az anyag tökéletes birtoklása adhat. De akkor ezt a feldolgozási módot tudatosan és felelősen vállalni kell, azzal a megszorítással is, hogy az esszéstílus sem jelenthet felületes csapongást, csevegést.

● A kiinduláshoz sokat segít a szakirodalom; ennek összeállításában az útmutatóra lehet támaszkodni, vagy a szaktanártól, nyelvész szakembertől lehet segítséget kérni. A szakirodalom feltűntetésében nagy szélsőségekkel szoktunk találkozni: mindig akad tanuló, aki csupán a tankönyveit említi, vagy olyan általános alapozó műveket, mint a Rácz-Takács-féle Kis magyar nyelvtan, az Értelmező szótár; s van olyan is, aki két gépelt oldalon sorolja fel a tanulmányozott könyveket, cikkeket (sokszor olyanokat is, melyeket nem is olvasott).

Szaktanulmányok (szakkönyvek, cikkek) tanulmányozására szükség van, nem elegendő az az alap, amelyet az iskola nyújt. Kellenek – mindenekelőtt – szempontok, s kell minta a feldolgozáshoz. Az olvasottakat természetesen szabad felhasználni, a kész, az érett kutatók is ezt teszik, csak fel kell tüntetni a felhasználást.

● *Mekkora legyen a pályamű terjedelme?* – 20–25 oldal, oldalanként 28 sorral. Nem kérünk 35–45 oldalas dolgozatokat, mert ezek gyakran a laza szerkesztésnek, a válogatás elmara-

dásának a termékei; 6–8 oldalon pedig – ez az ellenkező véglet – aligha lehet kellő mélységben kifejteni egy-egy pályatételt. Az ilyen rövid dolgozatok mögül hiányzik a szakirodalom tanulmányozása, az anyaggyűjtés, a téma átgondolt kezelése.

● *A pályaműnek fontos része a vázlat és a felhasznált irodalom jegyzéke!* Ezeket a kívánalmakat azért emelem ki, mert igen sokszor hiányzik az egyik vagy mindkettő. Az irodalomjegyzéket pontosan kell elkészíteni: a szerző nevén és a mű címén kívül szükséges megadni a megjelenés évét és helyét is.

Milyen mértékben és mélységben vegyen részt a magyartanár a dolgozat elkészítésében? – Minden tekintetben pontos választ adni nehéz, de annyit talán biztonsággal lehet mondani, hogy segítsen az elindulásban; nézze meg a feltételes vagy a végső vázlatot; kérjen vagy kérhet egy mintafejezetet; követelje meg a tisztázati átnézését; az elégtelen feldolgozást ne engedje továbbküldeni. (Nagyjából ez az eljárás főiskolán, egyetemen a szakdolgozattírók segítségével.)

● *Mi a pályamű fő szerkezeti egységeinek a funkciója?* – A bevezetés tájékoztat a témáról, a feldolgozás módjáról, céljáról. Írja le a pályázó, miért választotta a témáját; mi a témájához való viszonya; hogyan készült fel a kidolgozásra; mit kíván előadni és milyen céllal. A tudományos életben kialakultak a három szerkezeti rész arányai: a bevezetés és a befejezés együttesen ne lépje túl a dolgozat (a cikk) egyharmadát. Nem szerencsés, ha mondjuk egy 20 oldalas dolgozat bevezetése 6–8 oldal, mert arról árulkodik, hogy szerzője olvasott, tájékozódott ugyan, de vagy nem volt ereje, szíve lemondani a feldolgozott anyag egy részéről, amely nem tartozik szorosan a vizsgált témához, vagy észre sem vette elkalandozását.

A befejezésnek természetes és gyakori módja az összegezés; többnyire ezzel találkozunk a pályaművekben. Csak ritkán olvashatunk valami-

lyen frappáns, ötletes, csattanós gondolatot.

A tárgyalásban fontos az érvelés, megállapításaink alátámasztása, sok jó nyelvi példa s ezek elemzése. Az érvelést sokszor egy-egy idézettel vélik megoldani; s gyakran hiányoznak a témához tartozó nyelvi példák, vagy elmarad ezek elemzése. Egyes tanulók nyelvhelyességi megállapításaiban bizonyos (tanári?) konzervativizmus tapasztalható. Ilyen elavult hibáztatásokkal találkozunk: kötőszóval nem kezdünk mondatot; hibás az értelmi egyeztetés gyűjtőnév vagy számnévi jelzős szó után következő mondatban vagy tagmondatban; személynév előtt nem állhat határozott névelő; határozott vonatkoztatás esetén csak az *amely* névmás fogadható el, az *ami* nem; a páros testrészek csak egyes számban használhatók.

Ügyelnünk kell a *kisebb szerkezeti egységek összefüggésére*, a haladásra, a pongyola kifejtés (az elkalandozás) kerülésére. Áll ez utóbbi az egyes mondatok megfogalmazására is.

● *Ami a szóválasztást illeti*: egyre több dolgozatban bukkannak fel a pályázók szövegében zsargonelemek (*elintézésre került, rendelkezik valamivel, kivált = helyettesít*), közhelyek (*pozitív értékek, konkrét lépések, széles körű egyetértés*), a szleng szavai (*egyből bejött = sikerült, elvárás, valahol értem, üzenet*) és divatos idegen szavak (*fantasztikus, komplikált, lingvisztikai, kohézió*).

A *grammatikai eszközök* területén tapasztalható főbb hibák: sorozatosan elhagyják a határozott névelőt; hibásan egyeztetik az alanyt és az állítmányt; meggondolatlan a szórend; de a leggyakoribb oka a kommunikációs zavarnak a szimultán szerkezetű mondatokkal való élés. Pedig ezek a mély szerkezetű, többszörösen alárendelt szerkezetekkel terhelt mondatok éppen nem a fiatalság stílusának a jellemzői közé tartoznak.

● A pályázók egy részét megérintette a *kvantitatív, statisztikai nyelvvizsgálat*. Ez hasznos lehet – jól megdöntött esetekben, pl. szövegek mélységi, zsúfoltsági mutatóinak megállapításában. De azt már nem mondanám, hogy pl. sajtószövegek vizsgálatában messzire jutunk a szófajok és a toldalékok arányainak megállapításával. A felsoroltak – el kell ismer-nem – sokirányú figyelmet igényelnek; mégis nem kis részben hozzásegíthetnek egy formás, jól áttekinthető, fegyvermeztetett előadású, tartalmas pályamű elkészítéséhez.

Bencédy József

* Olvasóink a szomszédos oldalon mindjárt közvetlen segítséget is kaphatnak a jövő tanévi pályatételek kidolgozásához! (A szerk.)

ORSZÁGOS KÖZÉPISKOLAI TANULMÁNYI VERSENY

Útmutatók az 1997/98. tanévi magyar nyelvi pályatételekhez

A szóalkotás módjai napjainkban

A téma igen nagy, de a vele való foglalkozás rengeteg érdekességet kínál. Célszerű először az alábbi szakirodalomban tájékozódni, majd ezután eldönteni, melyik részterületet választjuk feldolgozásra: a köznyelvet vagy egy-két szaknyelvet, esetleg a köznyelvet s vele együtt még valamelyik szaknyelvet. A szakkönyvek, cikkek szempontokat is adnak meg példákat is; ezek birtokában lehet megkezdeni a gyűjtést: napi- és hetilapokban, szakfolyóiratokban, illetve – ez is lehetséges, csak nehezebb – ha valaki a mai szépirodai, költői szóalkotást kívánja vizsgálni: egy-két író vagy költő műveiben. A feldolgozás módja többféle is lehet: szóalkotási módok szerint (még ezek közt is válogatva, kiemelve egyeseket), a nyelvhasználat különféle területei szerint vagy egyes szakmákat követve; az azonban célszerű, hogy a pályázó törekedjék bizonyos általánosításokra: mi az egyes szóalkotási módok aránya, kedveltsége; milyennek bizonyul nyelvünkben a kreativitás; mutatkozik-e valamilyen tendencia idegen szavak magyaráztására stb.

Szakirodalom: A mai magyar nyelv (Szerk.: Rácz Endre), Tankönyvkiadó, 1968; Mai magyar nyelvünk (Szerk.: Grétsy László), Akadémiai, 1976; Nyelv-művelő kézikönyv (Szerk.: Grétsy László és Kovalovszky Miklós) I–II., Akadémiai, 1980, 1985; Nyelv-művelő íráskönyv, Forum, Újvidék, 1988; Mondk és írd! (Szerk.: Kemény Gábor és Szántó Jenő), Auktor, 1992; Magyar Nyelvőr 1993. 4. sz.; Sebestyén Árpád: Értsünk szót! Debrecen, 1994; Jakab István: Értsünk szót egymással! Pozsony, 1995; Murádin László: Anyanyelvünk ösvényein, Erdélyi Gondolat, 1996; az Édes Anyanyelvünk c. folyóirat.

B. J.

Egy szaktudomány nyelve

A feladat bármelyik középiskolai tantárgy szaknyelvének elemzése. Vizsgálható a mai nyelvhasználat éppúgy, mint az illető szaktárgy szó- és kifejezőkészségének alakulása egy korábbi időszakban.

A témának ez a tág körű megjelölése arra csábítja a pályázót, hogy túlságosan nagy fába vágja a fejszéjét; pl. megpróbálja valamely tantárgy teljes mai iskolai szóincését feldolgozni, vagy egy túlságosan hosszú időszakot tesz vizsgálat tárgyává. Az efféle vállalkozás helyett a dolgozat csak egy szűkebb témakörrel foglalkozzék, de azzal elmélyülten.

Témakörök lehetnek például: a) Valamelyik szaktárgy nyelvének mai rétegződése. – b) A szakmai zsargon jelenségei valamely szaktárgyban, szakmában. – c) Magyar szavak és idegen szavak előnye, hátránya, küzdelme egy szaknyelvben; szómagyarító sikerek és kudarcok. – d) Szóalkotási módok (szóképzés, szóösszetétel, egyéb eljárások). – e) Nyelvhelyesítési hibák a szóalkotásban és a szakmai szövegek megfogalmazásában. – f) Tipikus helyesírási hibák és megoldatlan helyesírási problémák a választott szaknyelvben. – g) Egyik szaknyelvünk fejlődésének-fejlesztésének valamelyik korábbi szakasza. – h) A tudós a nyelvért (szaktudósi nyelv-művelői portré: Jedlik Ányos, Bugát Pál, Eötvös Loránd stb.). – i) Választott szakmám stílusa. – j) Szabadon választott téma a szaknyelvek világából.

Szakirodalom: A mai magyar nyelv (Szerk. Rácz Endre; Nemzeti Tankönyvkiadó; 9. [változatlan] kiadás, 1994: 459–500). – A magyar nyelv rétegződése I–II. (Szerk. Kiss Jenő és Szűts László; Akadémiai Kiadó, 1988.). – Anyanyelvi műveltségünk (Az 1959-i pécsi konferencia anyaga; Akadémiai Kiadó, 1960.). – Az 1992. november 6-i szaknyelvi konferencia anyaga (Magyar Nyelvőr, 117 [1993]: 549–613). – Nyelvünk a reformkorban (Szerk. Pais Dezső; Akadémiai Kiadó, 1955.). – Tolnai Vilmos: A nyelvújítás (Bp., 1929.). – Fábián Pál: Nyelv-művelésünk évszázadai (Gondolat Kiadó, 1984.). – Műszaki nyelvőr (Műszaki Könyvkiadó, 1964.). – Grétsy László: Szaknyelvi kalauz (Közigazdasági és Jogi Kiadó, 1964.). – Szaknyelvi divatok (Szerk. Bíró Ágnes; Gondolat Kiadó, 1989.). – Fábián Pál: Szaknyelvi helyesírási szabályzataink mérlege (Magyar Nyelvőr, 117 [1993]: 595–599).

Fábián Pál

A modern mese nyelve

A mese szó kezdetben 'példázat, talány' jelentésű volt, a XVIII. században kezdték használni a mai értelmében. A műfaj meghatározásában az a fő szempont, hogy jelen vannak benne a mindennapi élet elemei mellett a csodás elemek is. Kezdetben népi műfaj volt, majd létrejöttek az ún. műmesék. Ez egyaránt vonatkozik a világirodalomra és a magyar irodalomra.

A mese műalkotás, tehát a legmagasabb rendű irodalom tulajdonságaival kell rendelkeznie. Mivel a mesék esztétikai hatását legközvetlenebbül a formai elemek biztosítják, érdemes ezekkel behatóbban foglalkozni.

A mesék elemzői vizsgálják a szerkezetet, a tagoltságot, a gyakori gondolatrítmust, a szavak útján felidézett képet. A mesével szemben támasztott követelmények között említik a nyelv zeneiségét is. Közvetlenül a mesék nyelvvel foglalkozó szakirodalmi mű igen kevés van, így a pályázóknak jó lehetőségük nyílik az önálló munkára. A pályamű címe a *modern* mese nyelvének vizsgálatát kéri. Mivel az „új” mese még az útkeresés stádiumában van, nem alakult még ki az arculata; annak megállapítása is a dolgozatrókra vár, hogy mit nevezhetünk „modern” mesének.

Az a javaslatunk, hogy az e témát választók az utóbbi 40–50 év alkotásait vizsgálják meg nyelvi szempontból. Érdemes foglalkozni pl. a címadással, a névadással, azzal, milyen motívumokat emelnek át a szerzők a népmesékből, vagy hogy milyen nyelvi toposzok szerepelnek a választott alkotásokban.

A modern mesék különösen gazdagok nyelvi humorban, ennek forrását is érdemes szemügyre venni.

Azt ajánljuk, hogy csak igazán értékes irodalmi anyagot válasszanak a pályázók (Pillinszky János, Mészöly Miklós, Török Sándor, Lázár Ervin, Csukás István). Verses mesékkel is foglalkozhatnak (pl. Zelk Zoltán, Kormos István).

Szakirodalom: Bruno Bettelheim: A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek, Gondolat, 1975; Petrolay Margit: Gondolatok a gyermekirodalomról, Tankönyvkiadó, 1978; Lengyel Balázs: Közelképek, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1979; Voigt Vilmos: Mesék és értelmezésük, Helikon, 1990. 1. sz. 100–109.; Világirodalmi Lexikon VIII., Akadémiai Kiadó, 1982, 275.; Magyar Néprajz V., Akadémiai Kiadó, 1988.

Kovács Ferencné

FELHÍVÁS!

Az Anyanyelvápolók Szövetsége, az Anyanyelvi Konferencia, a balatonalmádi Magyar–Angol Tannyelvű Gimnázium, a szentgáli Lőrincze Lajos Általános Iskola és a Petőfi Irodalmi Múzeum „**ANYANYELVÜNKRŐL – ANYANYELVÜNKÉRT**” címmel ismét vers- és prózamondó versenyt rendez Lőrincze Lajos emlékére **1997. november 21-én Balatonalmádiban** a veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtár és az Új Horizont Szerkesztőség támogatásával.

Kötelező mű Lőrincze Lajos A forrásokról c. írása (9. oldal, a 12. oldal utolsó bekezdésétől végig. In: Lőrincze Lajos: Megnő az ember szíve, Új Horizont, Veszprém, 1994.) Emellett legalább egy szabadon választott verssel vagy prózával nevezhetnek a versenyzők. A diákok jelentkezését – név, születési év, iskola neve, levelezési cím, a választott mű és az esetleges szállásigény feltüntetésével – **1997. szeptember 20-ig** várjuk a Magyar–Angol Tannyelvű Gimnázium, *Marekné dr. Pintér Aranka*, 8220 Balatonalmádi, Pf. 125. címre. Érdeklődni a 88/338–888-as telefonszámon lehet.

A verseny rendezősége

„Tanár Úrnak jelentem...”

Amikor a harmincas években elkezdtek az iskolák kaszányásítását, előírták a hetesi jelentés – addig kötetlen – formáját, mégpedig úgy, hogy a katonák jelentésformájával azonos legyen: „Tanár úrnak tisztelettel jelentem...” Akkor is volt nyelvművelés, csak másként nevezték és másként működött, mint most. Munkásai a jelentés szövegének bevezető részét a magyarosság szempontjából bírálhatónak találták, s javasolták a részeshatározói indító szerkezet átalakítását ragtalan megszólítással: „Százados úr, tisztelettel jelentem...” (Később: „... alázatosan jelentem...”.) Meglepő módon a katonai vezetés, amely nem tűrt beleszólást az ügyeibe, elfogadta a bírálatot, s a jelentést ennek megfelelően szabályozta. Minthogy az iskola kötetlen volt betű szerint átvenni mindent a kaszányától, a hetesek is a magyar nyelvnek megfelelőbb szövegre tértek át.

Nem tudom, mi történhetett ebben az ügyben az 1945-ös fordulat idején. Lehet, hogy a jelentés formáját, mint akkoriban annyi mást is, visszazigazították a fasizmusnak nevezett korszakot közvetlenül megelőző állapotba. Azóta megint ezt halljuk: „Tanár úrnak (tanárnak) jelentem...” Talán nem mindenütt mondják így, de ahol én tanítottam vagy megfordultam, így jelent a hetes, helyi tületnek tehát nem tarthatjuk. (Soha nem voltam abban a helyzetben, hogy beleszólhattam volna. Másfél évtizednél hosszabb ideig nem volt személyes kapcsolat a közoktatással, a főiskolán, egyetemen pedig nincs hetes; előtte jó néhány éven át és azután is csak idegen nyelveket tanítottam, s az én óráimon a hetes idegen nyelven köteles jelenteni.)

A visszaállított „békebeli” formát nemcsak nyelvi okokból helytelenítem. A „tanár úrnak...” nem megszólítás. Márpedig a diáknak a tanárhoz intézett első szava megszólítás kell, hogy legyen, az fejezi ki nyelvileg a tanár és a tanítvány közötti megfelelő pedagógiai kapcsolatot. A ragos alak az én nyelvérzésem szerint személytelen jellegű.

A formalizált hetesi jelentés még most is annak a kornak a hangját szólaltatja meg (bár nagyon halkítva), amelyben született. Amint említettem, a harmincas évek elején még nem volt szokásos, nem tartozik tehát a magyar iskola hagyományaihoz. De ha már mondják, legyen nyelvileg és pedagógiaiilag helyes. Jogos lenne, hogy hivatalból foglalkozzanak vele, bár nem lenne ésszerű rendeletben szabályozni. Bölcsen tenné a minisztérium vagy az Országos Közoktatási Tanács, ha a megszólító forma helyességére felhívna az iskolák figyelmét, és annak használatát javasolná. Ennyit minden bizonnyal megérdemelne az ügy.

Bán Ervin

Megkettőzött magyar nyelv

A magyar fogalmazástanításnak és stílustannak szinte mániává fajult szabálya a szóismétlés tilalma. Mellékes, hogy a szóismétlés költői eszköz is lehet, közönséges hanglandónak szigorúan tilos. Aztán más szabályt nem is ismernek. Lehet a mondat félreérthető, hibás szerkezetű, felbillegő (hosszú mondatnak a legvégére teszik az állítmányt), de még a legközönségesebb szó vagy név sem fordulhat elő három mondaton belül kétszer.

Ennek azután az a következménye, hogy mindenre szinonimát kell találni. De hát nem mindennek van szinonimája. A rokon értelmű szavak nem azonos értelműek, csak rokonok. Néha alkalmazható a körülírás: pl. ha az egyik mondatban Horn Gyulát emlegették, a másikban mondhatják, hogy „a miniszterelnök”, ez egyértelmű. Már egy kissé erőltettnek találok, ha Drezdára így utalnak vissza: „az Elba-parti város”. Kevésbé ismert nevek esetén félreérthető is lehet az efféle helyettesítés: nem föltétlenül tudja mindenki, hogy a két dolog vagy személy – a megnevezett és a körülírt – azonos.

A „szent” cél érdekében nem állnak idegen szavakat sem előrángatni. Ha az egyik mondatban *tüntetés* volt, a másikban *demonstráció* lesz. Ha a *robbanás* szót már használták, legközelebb *detonáció*-t mondanak. Ugyanígy változtatják a *népszavazás*-t a *referendum*-mal, a *cigány*-t a *roma*-val (az utóbbi a cigányok anyanyelvi önelnevezése, tehát a magyarban még idegen szó), a *költségvetés*-t a *büdzsével*. Így

Graf Rezső

szerepel az *alapít* mellett a *gründöl* (!), a *kezd* mellett a *debütál* és így tovább.

A fenti stíluszabály ésszerű alkalmazása a következő:

Különleges stílushatású szavakból egy egész oldalon is sok kettő. Minél jellegtelenebb egy szó, annál közelebb eshet egymáshoz feltűnés nélkül két alkalmazása. A túl sok *hogy* kötőszó csúnya (már hangzása miatt is), de időnként elkerülhetetlen, és-ből viszont még egy mondaton belül is elmegy kettő, az egyik a tagmondatok, a másik a halmozott mondatrészek kapcsolására. A lényeges szavak megismétlése egymás utáni mondatokban a mondanivalót erősíti, a nevek – időnként a köznevek is – pedig az azonosítást szolgálják, stílushatásuk semleges.

Eltételezve a szépirodalomtól, a nyelv elsődleges célja a közlés, tehát a szabotosság, az érthetőség. Másodlagosan az ember mindent igyekszik széppé tenni maga körül, így a nyelvet is. Nem volnék nyelvművelő, ha nem szeretném, hogy nyelvünk minél szebb legyen. De ha már a szépségnél tartunk, nekem szebb a magyar szó másodsorra is, mint az idegen.

Talán mégis elégedjünk meg a mi egyetlen magyar nyelvünkkel!

Buvári Márta

Rövidítésekről, betűszókról a NAT ürügén

Hálátlan dolog olyan problémát felvetni (s megoldása során a gyakorlatnak ellentmondani), amelynek tekintetében az írott nyelvet használók többsége meglehetősen egységesen jár el. Ennek ellenére – mint-hogy számosan jól híján s viaskodva írják le az általában használt (és szerintem helyesírásunk rendszerének ellentmondó) alakot – hasznosnak látom erre a kérdésre felhívni a kisebb-nagyobb nyilvánosság figyelmét.

A Nemzeti alaptanterv rövid nevével van szó, melyet mindig és mindenhol NAT-nak olvashatunk (Irodalomismeret 1996/3–4. 144., Iskolakultúra 1996/12. 5., Köznevelés 1997/12. 1–2., Magyar Nemzet 1997. március 26. 15., Népszabadság 1997. március 22. 10., Pedagógusok Lapja 1996/11–12. 7.; sőt a Nemzeti alaptanterv című kiadvány is így aposztrofálja önmagát [Művelődési és Közoktatási Minisztérium, Budapest, 1995. 7.]; a Tankönyvkiadó című kiadványban [1997. március] a csupa nagybetűs írásmód mellett vegyesen találunk ilyet is: *Nat* – tehát nagy kezdőbetűvel, pont nélkül [8–10.]). Ez az íráshiba nem egyedülálló. Jelentésüktől függően kisebb-nagyobb rendszerességgel láthatjuk a *BT*, *BUÉK*, *GMK*, *KFT*, *TSZ*, *TV* alakokat a helyes *bt*. (tulajdonnév részeként természetesen: *Bt.*), *B. ú. é. k.*, *gmk* (ugyanígy: *Gmk*), *kft*. (ugyanígy: *Kft.*), *tv* (ugyanígy: *Tv*) vagy *tévé* helyett (e jelenség oka talán a kiemelés szándéka, talán angol nyelvi hatás lehet). Mindenesetre a jelenség nem kivételes volta igazolja a problémafelvetés jogosságát.

A helyes írásmód kiválasztásához először is el kell döntenünk, hogy a rövid név milyen eljárással alakult a teljes eredetiből, s hogy a rövidítendő dolog pontosan micsoda is. Köznév vagy tulajdonnév; illetve ezeken belül intézménynév, műfajmegnevezés, műcím vagy törvény neve.

A vizsgált szót bosorolhatjuk a rövidítés nem pontosan körülírt kategóriájába, de illelenek rá a betűszó követelményei (kezdőbetűk összeolvasása). Az azonban bizonyos, hogy nem szóösszevonás, hiszen azok „kisebb-nagyobb szórésztekekből alakultak” (AKH.¹¹ 284. pont), így a számba vehető lehetőségek közül a *Nat* alakot kizártuk. A szófajtság kérdésére ennél kevésbé egyértelmű a válasz, hiszen bár egy Nemzeti alaptanterv van, a hasonló *büntető törvénykönyv* az AKH.¹¹ belüli Btk. cím-szóban ebben az alakban, tehát köznévként szerepel (ennek oka, hogy a pontos címe ennél hosszabb, bonyolultabb).

Menjünk végig a fentebb felkínált lehetőségeken sorjában (mindig a megfelelő alakváltozat feltüntetésével)! A *NAT* intézménynév lenne, mint a *BKV*? Se bankszámlája, se igazgatója... (Bár tulajdonnévi betűszónak végső soron tekinthető.) Esetleg „műfajmegjelölés”-nek tekintjük a *nat-ol/nat*-ot, mint a *gmk*, illetve a *kft*.? De hiszen lényegéből adódóan egy van csupán belőle. Tán törvény neve a *Nat*, mint a *Btk*.? Bár jogilag pontosan „Melléklet a 130/1995. (X. 26.) Korm. rendelethez” (Nemzeti alaptanterv, MKM, Buda-

pest, 1995. 4.), úgy vélem, itt sem járunk messze az igazságtól.

A felsorolás befejeztével visszatérek zárhojes időzített bombámra, a tulajdonnévi betűszó szabálya szerinti írásmódra. Mivel az AKH.¹¹ 276. pontja szerint „rövidítések (...) leginkább csak az írásban élnek, a beszédben teljes alakjukban ejtjük ki őket”, valójában a betűszó lenne a kérdéses szó egyetlen helyes szűkebb kategóriája. Ellenben mivel az eddig említettek közül ennek a megszorításnak ellentmond a *bt.*, a *B. ú. é. k.*, a *kft*. és a *Btk*. példája (tehát csaknem minden számításba jöhető párhuzam), beláthatjuk, hogy a szabályzat idézett részében igen fontos szó a „leginkább”. Ezért az analóg esetek legyenek meghatározóak döntésünkre nézve. (A *NAT* írásmód ellen szól a hasonló alakú *NATO*-val való összetéveszthetlenség igénye is, ez még inkább fellép a *NAT-konform* és a *NATO-konform* [Magyar Nemzet 1997. március 29. 3.] alakok esetében.)

Mindezek fényében – s egyáltalán nem csupán „kizárásos alapon” – a *Nat*. alakot javasolhatjuk, mint azt az alakot, amely eddigi íráskultúránknak leginkább megfelel. A teljes kiírt alak természetesen: *Nemzeti alaptanterv*, minthogy egyedi címet rövidítettünk.

Mártonfi Attila

Kutyabaj

Unokám kedves vizslájáról van szó, Csibészről. Néhány héttel ezelőtt gesztenyét nyelt, vagy egy hétig beteg volt tőle: nem evett, mélabú vett erőt rajta. Végül is orvoshoz került, a gesztenyét műtétrel eltávolították belőle, életkedve pedig hamarosan visszatért.

Amikor ezután unokám meglátogattott, a következő párbeszéd alakult ki:

- Hát a Csibész hogy van?
- Éli világát – hangzott a válasz.
- Akkor hát kutya baja van megint.
- Ezt azért így nem mondanám.
- Miért? Nem jó kifejezés ez?

– Nem egészen. Már vagy ötdöször kísértem el orvoshoz. Több baja is volt már.

– Hm – mondom magamban –, né-tán csorba esett a szőláson. Ha így van, két generáció már avultnak érzi? S akkor a *katonadolog* sem (egészen) azt jelentheti, hogy ’oda se neki, majd meggyógyul, nem kell vele törődni’?

Sz. A.

Az ikerszókról

Karácsonykor biztosan sok családban elhangzott a fa alatt, a jászol előtt József Attilának „Betlehemi királyok” című kedves verse, benne – a befejező szakasz élén – ezzel a két sorral: „Irul-pirul Mária, / boldogságos kis mama.” Hogy ez a versrészlet oly felejthetetlenül szép, abban része van az *irul-pirul* ige ikerszó voltának is.

Az ikerszók két elemből álló összetett szók, s arról nevezetesebbek, hogy előtagjuk és utótagjuk között szabályos, de könnyed és játékos hangzásbeli váltakozás figyelhető meg.

Van, hogy a tagok mássalhangzói megegyeznek, a szabályos váltakozást a nyelv a magánhangzók cserélgetésével éri el: *gizgaz*, *mendemonda*, *diribdarab* stb. Ilyen ikerszó van ebben a gyermekversikében is: „*Dirmeg-dörmög* a medve, nincsen neki jó kedve”.

Egy másik csoportban az előtag és az utótag magánhangzói egyeznek meg, de mássalhangzók különböznek: *ejnye-bejnye*, *illeg-billeg*, *irkafirka* stb. Ilyen az idézett versbeli *irul-pirul*, aztán az *icipici*, meg ennek már valóban nagyon kicsi valamit jelentő formája, az *icipicipiri*.

Az ikerszók keletkezésének egyik – viszonylag ritka – útja az, hogy a szó megalakításának a célja csupán a hangokkal való játék. Ilyen például az *incifinici*, a *hepehupás*, a *dibdáb*. Ilyenkor önállóan egyik szó-résznek sincs értelme.

Az esetek többségében vagy az előtag, vagy az utótag önmagában is létező szó, amelyből az ikerszavak hangzási szabályai szerint kisarjad a másik összetevő. – Így például *mendemonda* szavunk alapja a *mond* igének elbeszélő múlt idejű *monda* alakja. Ez egyrészt főnévvé vált, másrészt volt egy szóismétléssel nyomatékosított forma is: *monda, monda*. Ez hasadt ketté *mendemondá-vá*. A nyelvtörténeti adatok szerint szóképzésből alakult ikerszóvá a *csireg-csörög* (a *csörög*-ből), a *billeg-bal-lag* (a *ballag*-ból). Hangalaki osztódással keletkezett a *fireg-forog*, az *idres-bodros* és még sok más kedves szavunk is.

Közel állnak az ikerszókhoz azok a mellérendelő szóösszetételek, amelyeknek tagjai önálló szavak voltak és maradnak, de együttesük az ikerszókéhoz hasonló hangzásbeli összecsengéseket mutat. Ilyen az *ázik-fázik*, *ront-bont*, *csillog-villog*, *szá-nom-bánom* és még nagyon sok más.

Az ikerszók meg a hozzájuk hasonlóan csengő mellérendelő szóösszetételek már felvilágosodás kori nyelvtanfróink figyelmét is felkeltették. Már ők észrevették azt is, hogy nyelvünk – más nyelvekhez képest – ilyen alakulatokban különlegesen gazdag. Ennél a mennyiségi többletnél azonban sokkal fontosabb fokozott stilisztikai értékük: játékos, tréfás, kedveskedő hangulatuk. Ezért tölthetnek be az irodalomban, közelebből a költői nyelvben, a dal- és a meseköltészet nyelvében, valamint a családlás nyelvhasználatban különlegesen fontos szerepet. Íróink és költőink nem is szokták elmulasztani a nyelvünkben rejlő lehetőségek kihasználását. Ami sohasem csak ismétlés, hanem mindig újrateremtés is. Búcsúzásul ismét József Attilát idézem, a „Fiatal asszonyok éneké”-nek a sorait, amelyekben a hagyományos nyelvi anyag és az egyéni költői lelemény nagyszerű egységben olvad egybe: „*Táncos-hajlós* lángot rakunk, *sütünk-főzünk*, / s hogy az arcunk tüzesedik, a kalácsnak *kényesedik*, / *fényesedik* fonatja.”

Fábián Pál

Elterelő tőazonosság

A jelenséggel mintegy évtizede találkoztam először. Fölbukkanásait azóta is figyelemmel kísérem, még ha nem is gyakran fordulnak elő. Vidám diákok énekeltek a buszon a somogyországos nótá szövegváltozatát: „A szeretőm *dunántúli*: / *Oda* megyünk kirándúni (sic! – HJ) ...” A modategészet vizsgálva a magyartanár mindjárt az *oda*-ra kérdezett rá: *Hová?* S a válasz – számára – egyértelműen ez lehetett: a *szertőmhöz*. Pedig a diákszövegezés ezúttal geográfiai megfontolású volt!

Nyelvi-logikai kikikláról van tehát szó. Túlzottan talán nem ríktó, nem bántó. Olykor észre se vesszük az ilyesmit első hallásra/olvasásra. Itt nyilván a kötött szótagszám is sugallhatta a túlságosan hosszú a *Dunántúlra* alaknak *oda*-val való helyettesítését. A *dunántúli* azonban többé nem a *Dunántúl* ragozott vagy jelezett alakja; nem: most már önálló – bár képzés által valóban belőle keletkezett – új szó! Az *oda* ráutalás pedig – érezzük – semmiképp se vonatkoz(hat)ik erre a melléknévre. Ha prózában, köznapibb szövegben látnánk-hallanánk, akkor csakis helyeselhetnénk ezt a megoldást: „A szeretőm *dunántúli* (lakos); mi is a *Dunántúlra* megyünk most kirándulni.” Mondhatná valaki erre: csúnya így, mert szóismétlés, ráduplázás áll fönn. Nem hinném! Mint főtebb említettem: a *Dunántúl* főnévhez képest a *dunántúli* = új képződmény. Csupán a *tő* maradt ezután is azonos: egyazon bokorba tartoznak, ez elvitathatatlan.

Szerencsére kapásból tudok egy népdalt, amelyben meg épp a fordítottja történik az eddig látottak: „*Jászkunsági* gyerek vagyok, / *Jászkunságban* születtem...” A képzés által létrejött melléknév az utána említett alapfőnévvel egyazon töről fakad, de – mondani sem kell már: – más a szófajuk, s mindenképp más a jelentésük is. Ha teszem azt (bár suta ritmusban) ez állna itt: „*Jászkunsági* gyerek vagyok, / *Ott* születtem”, akkor megint gondolkodóba eshetnénk: mire is utal egyáltalán ez az *ott*. Tehát: a szótó ismétlése ilyen esetekben igenis megengedhető, sőt: egyértelműsítő!

Most már tényleg csak ráadás a témához az az idézet, amely egyik vallásfilozófiai könyvünk hátlapján köszöntött egy-két éve: „Karl Rahner igazi *egyházi* ember volt, ezért állandóan *annak* megújítására törekedett.” „Minek?” – kérdezheti velem együtt az olvasó. Ebben a megszövegezésben a válasz ez lehet: az „*egyházi* embernek a...”! A bizonyára asszociálódó Efezusi levél-idézet még meg is erősítené a felületes olvasót: „Öltsétek magatokra az *új embert*, aki Isten hasonlóságára tiszta igazságban és szentségben alkotott teremtmény” (4, 24). Ha azonban komolyabban elgondolkodunk, akkor érezzük: épp arról van szó, mint amit eddig is fejtegettünk. Már is helyére teszem a mondandót; íme a helyes, egyértelmű olvasat: „K. R. igazi *egyházi* ember volt, ezért állandó-

an az *Egyház/egyház* megújítására törekedett.” A szófaj itt is megváltozott; a *tő* pedig azonos maradt. Mégsem vádolhat senki fölösleges kettőzéssel.

Az eddig vázoltakkal némiképp rokonítható, egy megintcsak alig észlelhető csúsztatási eljárás. Nagyon is becsapódhatunk, mert még a szófajváltás sem hibás! Nem, mert a szófaj meg sem változik! De álljon itt egy megvilágító szövegdarab (egy kalendáriumbeli cikkből): „Akaratlanul is egy *Goethe-idézet* jut eszünkbe, *aki* az ilyen kérdésekre így felelt...” Itt nem is képzés, hanem (igaz: laza) összetétel áll előttünk. Az *aki* kétségkívül magát *Goethe*-t illeti meg. A *Goethe-idézet* – a tulajdonnévhez képest – esetünkben is új szófaj, jóllehet még mindig a főnév szófaj-kategóriáján belül maradván. Valóban: az *idézet* főnév – vagy pontosabban: a *Goethe-idézet* összetételnek főnévi szófajú utótagja – aligha igényli/tűri az *aki*-t. Más összefüggésben bizonyára *amely/ami* vonatkozó névmás vezetné be a mellékmondatot. Példánkban – úgy ítélem – nem lenne esztétikus a *Goethe* név megduplázása: „*Goethe* az ilyen kérdésekre így felelt.” Itt legfeljebb úgy tudunk segíteni az egyértelműsítés dolgában, hogy visszaszerkeztessük az összetételt; ebben az esetben a vonatkozó névmás a helyén hagyható: „Akaratlanul is egy (találó) idézet jut eszünkbe *Goethe-től*, *aki* az ilyen kérdésekre így felelt...” Ha viszont – mert ezt is megtehetjük! – ekképp szól a szintagma: „... *Goethe*nek egy idézete/mondása jut eszünkbe”, akkor az *aki*-t inkább cseréljük ki személyes névmásra, a következő tagmondatunk élén: „... *ő* ugyanis az ilyen kérdésekre így felelt...”

Címünkre visszatérve: az elmondottakból biztosan kiderül, hogy a tőazonosság akkor lehet elterelő hatású, ha az egyazon tövű másik szó van csupán jelen, nem pedig mindkettő. Ha mind a kettő ott van, akkor világosabban kitűnhet, hogy – ilyen helyzetben – a ráutaló szavak csak is rontanának a mondanivaló megértésén. A tőduplázás ilyesféle esetekben egyenesen erény lehet!

Egy magam gyártotta szöveggel búcsúszom. Akarattal, stílszerűen fogalmazom úgy, ahogy alább olvasható. Nem „elterelni” akarok tehát, csak summázni a vázoltakat:

„E cikk szerzője *nyelvőr*, *nyelvművelő*. Lassan két évtizede figyeli-vigyázza a *nyelvi* fejlődést. Szeressék, védjék! Legfeljebb az lehet itt meglepő, hogy ezúttal nincs utalószó. Odatehetném, ám kissé csikorogna; de legyen: „... *amelyet* szeressenek, védjenek.”

A szerző előre meg is köszöni.

A nyelv – és nem a szerző – nevében!

Ezt kéri hát végezetül: Szeressék, védjék a nyelvet, nyelvünket!

Holczer József

„Nyújts feléje védő kart...”

Lőrincze Lajosnak egy régi cikkében olvastam a következő érdekes megjegyzést: „A *feléje* szót a Himnuszban ebben a sorában: Nyújts *feléje* védő kart – ma szinte mindenki nyílt *e* hanggal mondja, s úgy értelmezi: *felé*, *irányában*. Pedig ha valakit védelmezni akarunk, nem elég, ha odanyújtjuk neki, *feléje* védő karunkat, hanem el kell őt takarnunk a fenyegető veszedelem elől” (Lőrincze: *Nyelvőrség*. Bp., 1968. 242).

A vallásos felfogás és Kölcsey képvilága szerint az Isten *fentről*, *fönről* (= az égből, a mennyországból) nyújtja védő karját a lent a földön ellenségekkel küzdő magyar nép *főlé*, de a költő északkeleti nyelvjárásának megfelelően a személyragos *főléje* helyett *feléje* alakban. Kölcsey Ferenc az egykori Szilágy vármegye északnyugati részén, Sződemeteren született, s a Himnusz a Magyarország északkeleti részén található Szatmárcséken írta, amely vidékeken a *főlé*, *főléje* határozószót *felé*, *feléje* változatban használják. Hétkötetes értelmező szótárunk is figyelmeztet, hogy a személyragos *feléje* határozószónak ritkán és táji, nyelvjárási jelleggel „*főléje*” is lehet a jelentése.

Kölcsey szülőhelyének közelében, a történelmi Bihar vármegye északi részén, Ottományban született Szentmihályiné Szabó Mária (1888–1982) író, műfordító, akinek az 1930-as években kiadott nagy hatású történelmi regényei nemrég újból megjelentek. Nos, Szentmihályinének „Lorántffy Zsuzsanna” című regényében is felfigyeltem arra a táji sajtóságra, hogy a *főlé*, *fő-*

lébe határozószók helyett *e-ző* alakkal írja: *felé*, *felébe*. A szerencsi várra például így utal egy helyütt: „Zsuzsanna menekülni szeretett volna innen. Alacsonyan borultak *felé* a szabálytalan boltívek” (Bp., 1985. 113). Más vidék szülötte ezt bizonyára úgy írta volna, hogy alacsonyan borultak *főlé* (a szabálytalan boltívek). Idézem még ebből a regényből Szentmihályiné Szabó Mária egyik Rákóczi Györgyre vonatkozó mondatát: „... kitárta keserűségét egy idegen ember előtt, akiről csak annyit tud, hogy műveltségben *felébe* nőtt minden kortársának” (184).

A Himnusz költője az utolsó versszakban arra kéri az Istent: szánja meg a vészek hányta magyar népet, és nyújts *feléje* (= *főléje*) védő kart megpróbáltatásainak tengerén. A „Tengerén kínjának” verssort sokan úgy értik, hogy Kölcsey népünk *tengeri* kínjának kér védelmet, de ez – valljuk meg – zavaros gondolat és rossz mondat volna. A *tengerén* mondatrész itt igazában nem minőségjelző, hanem helyhatározó, a *tengerén kínjának* pedig inverzió: (stilisztikai eszközként) fordított szórendű birtokos jelzős szerkezet. Arról van itt szó, hogy a kínok tengerén hánykódó magyar nép *főlé* nyújts *feléje* védő kart az Isten.

Érdemes volna az északkeleti országrészben született és ott nevelkedett más íróinknál is megvizsgálni, használják-e a *felé*, *felébe*, *feléje* határozószókat „*főlé*, *főlébe*, *főléje*” értelemben.

Pásztor Emil

A Fazekasból küldték

Kisdiák nyelvőrök

A Fazekas Mihály Gyakorló Általános Iskola és Gimnázium köztudomásúan az egyik legjobb, ha nem a legjobb magyar iskola. Diákjainak nevével sűrűn találkozhatunk a különféle tanulmányi versenyek győztesei között, s az itt érettségizetteket nagyobb arányban veszik fel egyetemre, főiskolára, mint bármely más hazai középiskola végzőseit.

Azt viszont már nem mindenki tudja, hogy „a Fazekas”-ban nyelvművelő tevékenység is folyik. **Uray Judit** tanárnő, az iskola egyik kiváló magyartanára („mellesleg” jó néhány nyelv- és beszédművelő könyv szerzője) arra biztatja tanítványait, az 5–8. általános iskolai osztályba járó diákokat, hogy figyeljék az utcai feliratokat, a rádió meg a televízió műsorát, az újságokat, könyveket (még saját tankönyveiket is), s ha nyelvi hibára akadnak, azt írják le és gyűjtse össze.

Nemrég hosszú és kedves levelet kaptam Uray tanárnőtől, s ebben azt kérdezi, nem mutatnánk-e be az Édes Anyanyelvünkben egy csokorra valót tanítványainak nyelvi „leleteiből”.

A kérésnek máris eleget teszünk: az alábbi mondatok abból a gyűjteményből valók, melyet a tanárnő a leveléhez mellékel. (A példák forrása, sajnos, nem mindenütt van pontosan feltüntetve. Ebben még fejlődniük kell Uray tanárnő kisdiák nyelvőreinek...)

Magasan a tudása alatt szerepelt. (Egy tévéműsorból.)

Nehéz volt átlépni magunkat, de sikerült. (A Hét)

A hétvége közlekedésére a halottak napja nyomja rá a bélyegét. (Ablak)

A válság napjainkban mély csúcsát éri el. (Kossuth rádió)

Az új motor pont ugyanolyan, csak más, mint a régi. (Egy rádióműsorban hangzott el.)

Az autólépések száma a legmagasabb pont fölé zuhant. (Ugyanott.)

Ebben az évben ünnepeljük Mikszáth Kálmán 150. születésének évfordulóját. (Forrás nélkül; a továbbiakban: F. n.)

Kettőjük között valamelyik nem mondott igazat. (Keresztút)

Remélem, jókedvet tudunk csinálni az önök arcaira. (A TV 1-en.)

Últek, s szó nélkül hallgattak. (F. n.)

Nehogy megint elrendeljük az influenzajárványt! (A villamoson hallották.)

A bevándorló olasz családból ő az egyetlen lengyel származású. (F. n.)

A Dani lányának van egy kutyája. Egyébként Görögországban (!) ment férjhez. (Előbeszédbebeli példa.)

Van egy csomó olyan tulajdonságunk, amelyeket több gén is befolyásol. (A 8. osztályos biológia-tankönyvben találta Ludwig Tamás 8/b osztályos tanuló; a csomó helyett itt jobbnak tartja a sok vagy a számos szót; igaza van!)

Szójátéktér

Nemcsak hibás mondatokat gyűjtenek, hanem szójátékokat is faragnak Uray Judit tanítványai. A feladat ezúttal az volt, hogy két kéttagú összetett szóból alkossanak egy harmadikat, egy háromtagút, mégpedig oly módon, hogy az egyik összetételnek az utótagja azonos legyen a másik összetételnek az előtagjával, pl. *szójáték + játéktér = szójátéktér*. A hozzánk eljuttatott gazdag anyagból csak a (szerintünk) legjobbakat közölhetjük, zárójelben megadva a szerző nevét is.

Csőlakótorony, játékbartlanglakó, lesálláshirdetés, libamájzsugorodás (Kelemen Judit); gólyahírlap, jelzőlámpaláz, pályaudvarhölgy, szélkakasviadal, testápolónő (Tóth Ilona); szerencsepénzváltó, tájképzavar, tyűk-szeműveg (Hajas Viola); baljósnő, balszerencsefia, darázsderékhad, lakbérnyilkos, léhűtőkamra, lúdtalpalávaló, lúdtalpnyaló, mézszárszékfogaló, nyakleveskocka, zárdaszűzdohány (Szócs Tekla); kártyavárrom, porszivószál, rémhírlap, sütőtőklíró, szabásmintagyerek (Blahó Borbála); hálószovalány, hamispénztár, mennykőkorszak (Steiner Zsófi); anyajegyellenőr, szájpadráster (Keleti Linda); hátszéltozó (Pető Szilvia); bőregérűt, hattýúdáljáték, kutyagumikesztyű, sörhastánc (Dobos Éva); évszakember, gumiszobafestő (Baktai Gábor); szoknyavadászpuska (Molnár Balázs).

Közzéteszi: Kemény Gábor

Hóba taposott szavak

Januári este a Rómer Flóris utca végében. Várok a 91-es buszra. A szívem tele keserőséggel, mert nemrég operált Szabolcs unokámnál voltam a budai gyermekkórházban (szerencsére túl van már a második műtéten is), s ugyanakkor örül a szívem, mert tizenegy verset írt kórházi magányában, s milyen jókat! Arról beszélt, hogy mennyi öröme van a versekben: most Juhász Gyulától, Kosztolányitól, Véghe Györgytől tanulja a szavak varázsát, a versek muzsikáját. Örömmel attól különleges, hogy unokám majd csak áprilisban tölti be a 14. évét, de máris otthonos a költői formákban, a lelke most tölti meg tartalommal a gyorsan elsajátított kereteket.

Egyik versét ideírom, hogy mások is érezhessék azt az örömet, amelyet én érzek. A szonett címe: „Még nem járhatok”, s van mottója is: „A budai ortopéd kórházban, operáció után”.

*Éjjel-nappal én mindig arra vártam,
mikor veti le bilincsét az ágy.*

*Éjjel-nappal én mindig azt kívántam,
fatörzsbe olvadt, mozdulatlan ág:*

hogy ne legyen baj! Nem mindig vigyáztam!

De most szaladnék! Megörjít a vágy!

*És újra rohanni esély talán van,
földre ágyazott, megbénult virág!*

*Sajnos, hogy a betegség eljött értem,
hogy sokáig nem futhatok: megértem,
de most látom, hogy futni jó, de jó!*

Menni látom magam a messzeségben!

Hogy nem járhatok többé, néha félttem,

hullám dobálta, bicegő után.

Igen, ezzel vagyok tele, ragyognak fölöttem a fázó csillagok.

Alig ketten-hárman várjuk a buszt. Ekkor a közeli iskolából kirohan egy csapat diák, fiúk-lányok vegyesen. Nem tudom, milyen óráról jönnek ki este hétkor, de láthatóan felszabadultak. Idősebbek az unokámnál, olyan tizenöt-tizenhat évesek lehetnek.

Nézd a hülyét – kiabálnak a gyalogátkelőn vigyázva, óvatosan közeledő társukra, s vélem, ez csak kiszaladt a szájukon.

Aztán együtt vannak végre-valahára, lefelé igyekvő buszravárók!

Es megindul a „társalgás”. Istenem, védem őket, kifáradtak a délutáni óráktól, elégük van a magukra erőltetett fegyelemből, kiszabadult csikók ők, akiknek végre nincs kötőfék! De miért, hogy a nyelv béklyóit vetik le azonnal? A „hülye”, a „marha” (és innentől kezdve már idézhetetlen szavak) röpiúnek a hideg, téli levegőben. Pirulás nélküli elszabadult ocsmányság tölti be a megállót, és mivel egyre több felnőtt is érkezik, fejcsóválás kíséri ezt a mérhetetlenül bántó esti előadást. Igen, mintha egy mai magyar színmű (vagy minek nevezzem?) előadásán lennénk. S ha ott szabad, akkor a budai csillagok alatt miért ne lehetne? S miközben egymást igyekeznek alulmúlni, ami sikerül is, jókat röhögnek, nyilván rajtunk, elámuló felnőtteken. Pedig nyilván vannak köztük, akik szép dolgotat írnak, helyesírási hibát is alig ejtve, talán még verseket is tudnak (legalább a kötelezőket), sőt egyikük-másikuk akár magyartanár is lehet egyszer, vagy orvos, ügyvéd, matematikus, ki tudja? Értelmes kamaszok ők valamennyien, csak éppen megfürödnek a tiszta hó helyett a mocskokban, vagánykodva és mérhetetlen nagyképszerűséggel.

S belőlem már régen elszállt a kórházból hozott költői hangulat. Ha azt mondom, sajnálom a mai diákokat, keveset mondok. Tanáraikat sajnálom, akik bizonyos el se hinnék, hogy ezek a fiúk-lányok azonosak az illedelmes, szorgalmas és törekvő diákjaikkal, akik, gondolom, a tanárok előtt ódzkodnak az ilyen szavaktól. A szülőket se kell sajnálnom, mert otthon talán mégse trágárkodnak percenként. De akkor kit, vagy mit sajnálnak?

A nyelvet! Ezt a sárba fullasztott szép magyar beszédet! Költőink nyelvét! Bizonyos kiröhögnek a kórházi ágyon fekvő és a kínok kínját kiált Szabolcsot, ha ordenárásságukra szép szavakkal felelne – persze ha tudna menni, ha itt lehetne közöttük –, de milyen jó, hogy nem ide, hanem a Móríz Zsigmond Gimnáziumba jár. De jaj, mi lenne, ha ott várna buszra, este hétkor, hideg téli estében, gimnazisták között térferegve, és helyettük kellene pirulom.

De már itt is a busz. Felszállunk, felszállnak, és csodák csodája, egyszerűen normális fiatalokká válnak. Párokra bomlanak, és máris szelíd, jól nevelt, kedves lányok és fiúk, akikre jó ránézni, s akikről el sem lehet hinni, hogy az előbb beletaposták a hóba szép anyanyelvünket.

Takács Tibor

Új kézikönyv a rádiózásról!

Még két éve sincs, hogy egy olyan könyv megjelenéséről tájékoztattam olvasóinkat, amely, legalábbis részben, a rádiózásról szól – Balázs Géza: *Újságírás, rádiózás* (Édes Anyanyelvünk 1995. 5. 15) –, s máris egy újabb, annál terjedelmesebb s immár teljes egészében a rádiózással foglalkozó munkáról adhatok számot: „Rádiós-ismeretek – A műsorszolgáltató rádiózás kézikönyve” (Diák- és Ifjúsági Újságírók Országos Egyesülete, Budapest, 1997.).

A több mint 200 oldalas műnek három szerzője van: Balázs Géza, aki már eddigi munkáival is megmutatta, hogy kitűnő ismerője ennek a területnek (egyébként a kötet bő kétharmadának ő a szerzője), továbbá két hívatásos rádiós: Kuti Sándor, a Magyar Rádió hangmérnöke és Szayly József, aki mérnök is, újságíró is, s jelenleg a Petőfi rádió adófőszerkesztő-helyettese.

Mivel bő ismertetésre lapunkban nincs mód, a legcélszerűbbnek látszó eljárást választom: idézem a kötet tíz fejezetének címét; 1. Kommunikáció- és tömegkommunikáció-elméleti alapismeretek; 2. Beszéstechnikai alapok és rádiós retorika; 3. A rádiózás rövid története a telefonhírmondóktól napjainkig; 4. Sajtójogi, sajtóetikai ismeretek; 5. Rádióalapítás, kapcsolattrendszerek; 6. Rádióismeret; 7. Rádióműsor-készítés, adáslebonnyolítás; 8. Technikai alapismeretek; 9. Műsorértékelés, hatásvizsgálat, hallgatói szokások; 10. Gazdálkodás, marketing. Ezekhez, mintegy függelék-ként, még két hasznos rész járul: egy részletes tárgymutató, valamint egy irodalomjegyzék.

Bátran mondhatom, a kézikönyv minden rádiósnak – különösen minden fiatal, kezdő rádiósnak – igen jó szolgálatot tesz. Haszonnal forgathatják a műsorszervezők, a rovatvezetők, a riporterek, a bemondók, a technikai vezetők vagy munkatársak, de még a gazdasági ügyintézők is. A szerzők szinte minden számításhoz, a rádiózással kapcsolatos kérdéssel érdemben foglalkoznak; fölösleges cícomázás nélkül, világosan kifejtve a lényegét. Számomra külön öröm, hogy több helyütt is szó van a helyes és igényes nyelvhasználat ismérveiről, követelményeiről, főleg a kötet 1. és 2. fejezetében, ahol még lapunkról is szó esik mint a rádiós munka segítőjéről.

Nem lényeges ugyan, de azért megemlítem, hogy a tartalmas kötetet néhány pontatlanság szeplesíti itt-ott. A gazdag tárgymutató tételei közül jó néhány nem a saját betűrendi helyén található, hanem vagy előbb, vagy hátrább annál – a *h* betűs részben pl. ilyen sorrendet találunk: *hangmérnök, hangmagasság, hangszóttas, hangszerez zene, háttér, hardver, háromszavas törvény* (ez utóbbi különben kétszer is szerepel egymás közelében) stb. –, becsúszott egy-egy zavaró helyesírási (*súlytja*: 76) vagy évszámhibába („Álljunk meg egy szóra” kötet: 1981, holott akkor még nyoma sem volt a műsornak: 206), s nem teljesen megnyugtató az ismertetett kötet címe sem ebben a kötőjeles, „Rádiós-ismeretek” formában.

De ez legyen a legnagyobb bajunk! Ha lesz újabb kiadás – ami egyértelműen a könyv sikerét jelezné –, abban már bizonyára nem lesznek ott ezek a szeplők. (A könyv kapható a Libri-könyvesboltokban, valamint a kiadóban: DUE, 1148 Budapest, Örs vezér tér 11.)

Grétsy László

Rejtelmes utazás

Mindenkit érdekel, foglalkoztat anyanyelvének múltja, a ma használt szavak eredete. A nyelv hagyományörző jellegét leginkább a nyelv múltjába s egyszerűsége a nyelvet beszélő nép történelmébe, művelődéstörténetébe tett kalandozásokkal, illetve szervezett, szakszerűen vezetett utazásokkal bizonyíthatjuk. Erre a bizonyítékra valóban szükség van, hiszen a ma használt szavakban összefüggések, kapcsolatok rejlenek. A nyelvtörténeti kalandozás nyelvi tudatosodást is jelent.

Benkőczy György kötele szervezett utazás az anyanyelv rejtelseibe. A nyelvtörténeti korszakok, a jövevényszavak tipikus csoportjainak bemutatása után egy-egy jellemző téma köré gyűjti az etimológiákat. Szómagyarázatai között élen járnak az olyan hagyományos szavakra vonatkozók, mint *ágrólszakadt, bakfis, feleség, kitoló fánk*. De nem feledkezik meg az újabb keletű szóképzésekről sem, pl. *AIDS, Coca-Cola, DNS, klotyó, lézer, WC (vécé, vécő)*. Vagy pl. ez a szólás: *elhúzza a csikót* (itt is a repülőgépek által hagyott kondenzcsikkal való összefüggés szerepel, holott talán szóba jöhetnének a kicsit korábbi, a rajzfilmek világdívatjából fakadó, a szaladó embert követő csikók is...). Néhány nevezetes tárgycsoport: földművelés, család, jog, mesterségek, népnépek, gyümölcs-zöldség, italozás, ruházat, köszönés stb. Akit csak egy-egy téma vagy szó érdekel – szó- és tárgymutató áll rendelkezésére.

Az anyanyelv szerelmei mellett a rejtélyek és a nyelvi rejtélyek kedvelői ugyanúgy szeretik foglalkozni a könyvet, mint az örökös (nép)etimológizálók, akik tudományosan igazolt megoldásokat találnak benne. (Benkőczy György: *Rejtelmes anyanyelvünk*. Miskolc, 1996. A könyv megrendelhető a szerző címén: 3400 Mezőkövesd, Varjú u. 20. Ára: 650 Ft áfával, postaköltséggel.)

B. G.

Oktatási tapasztalatok – kutatási eredmények

Tanulmányok az anyanyelv használatának és oktatásának kérdéseiről

Az ELTE Tanárképző Főiskolai Karának magyar nyelv-tudományi tanszéke tizennégy tanulmányt és egy beszélgetést tartalmazó kötetet jelentetett meg a Korona Nova Kiadó gondozásában. A szerzőket, a tanszék jelenlegi és korábbi oktatóit elsősorban az a felismerés vezette, hogy a sokszor elméleti megközelítésű és nyelvtanközpontú tanulmányok, jegyzetek kiegészítéseképpen szükség van a gyakorlati nyelvhasználat és a nyelvhasználatot előtérbe helyező vizsgálódásokra. Emellett képet kívántak adni a tanszéken folyó műhelymunkáról, hogy ily módon is köszöntsék tanszékvezetőjüket, a 65 éves Grétsy Lászlót.

A Fercsik Erzsébet és T. Somogyi Magda szerkesztette gyűjteményes kötet szerzői a nyelvhasználat oldaláról elemzik a nyelvhelyesség, a stílus, a stilisztika, az oktatás és a számítógépes szaknyelv egyes kérdéseit.

Bencédy József áttekinti és értékeli a napjaink nyelvhasználatában megfigyelhető változásokat, elmozdulásokat (íkes igék, egyes határozóragok, vonatkozó névmási kötőszók, analitikus formák, azaz terpeszkedő kifejezések stb.). Erdei Iván a Magyar Rádióban elhangzott reklámok stílusát, hangzását és nyelvi helyességét vizsgálja. Az elnehezült, a morbid reklámok, a bizarr nyelvi formák és az udvariasságok, izléstelenségek mellett (E. I. szóhasználat és csoportosítása) jó példákra, sőt fejlődésre is beszámolhat a kérdés szakértője. Fercsik Erzsébet a helyesírás és a nyelvi norma kapcsolatát tárja fel a szakirodalom és a legutóbbi viták alapján. Kutatja a normasértések okait, és felhívja a figyelmet arra, hogy a hibák súlyossági fokát igen eltérően ítélik meg napjainkban. Foglalkozik a sajtó és a könyvkiadás felelősségével is. Koltói Ádám a „farmernyelv”-ről ír, azaz arról a jelenségről, hogy az ifjúsági nyelv és az argó mind több eleme tűnik fel a köznyelvben és a publicisztikában. A szerző számba veszi az egységesítő nyelvhasználat társadalmi, kommunikációs, lélektani, erkölcsi és nyelvi okait, majd szemléletes példákat hoz a szerepkeveredésre és a szereptévesztésre.

Erdélyi Erzsébet azt vizsgálja, hogy a latin nyelvi elemek mennyiben befolyásolják mai köznyelvünket és a diáknyelvet. Somogyi Béla a geomorfológia szakszókincsének eredetét kutatja. T. Somogyi Magda az -odik, a -szik és az -ul igeeképzők váltakozását veszi számba szótári előfordulásuk alapján. A címben fölített kérdésre – *Gyarapodik, gyarapszik vagy gyarapul-e nyelvünk?* – úgy foglalkozhatunk össze a választ, hogy az ilyen típusú hármassok egyre inkább visszaszorulnak, és a kettősök közül is jórészt azok maradnak meg, melyeknek tagjai közt jelentéskülönböztető alakul ki.

Antalné Szabó Ágnes azt vizsgálja, hogy a mozaiknevek mennyiben felelnek meg a nyelvi-stilisztikai helyesség és szépség követelményeinek. Kifogásolja azokat, amelyek szokatlanul mássalhangzó-torlódást tartalmaznak, vagy kizárólag magánhangzókból állnak, illetőleg kellemetlen hangzásúak. Madarászné Marosy Ágnes az Erdélyi József verseiben található bibliai párhuzamokat tárgyalja. A függelékben a szerző több mint ötven Erdélyi-idézetet vet össze a Károli-biblia megfelelő szövegével.

Az oktatási, tantárgy-pedagógiai fejezetben Bényi Ildikó összegezi a tanárjelöltök Beszédművelés című tárgyának feladatait. A Nemzeti alaptantervben megfogalmazott kommunikációelméleti követelményrendszer készítette Raátz Juditot arra, hogy csoportosítva bemutassa a nem verbális jeleket, és tanításukról elmélkedjen. Suhajda Edit abból a szempontból vizsgálta meg a különböző tankönyvsorozatok és programok, hogy miként valósul meg bennük a fogalmazás tanítása.

Bódi Zoltán beavatja az olvasót a legújabb nyelvi világ rejtelseibe. A tárgyalt közeg a *cybernyelv*, azaz a nemzetközi számítástechnikai hálózatok nyelvrendszere. A tanulmány értelmezi az internet (magyarul: világháló) nyelvünkben meglévő idegen elemeket, vizsgálja a levelező- és vitafórumok szövegtípusait, jellemző szövegelemeit, sajátos jeleit, stílusát, valamint a nyelvi normához való viszonyát. Tóth Etelka a magyar nyelv szövegművelő szótárának számítógépes alkalmazási lehetőségeit szemlélíti.

A tanulmányokat annak a beszélgetésnek a szerkesztett változata követi, amely 1996 novemberében zajlott le Grétsy Lászlóval a Kossuth Klubban. A jeles nyelvész, tanár, nyelvművelő életéről, munkásságáról és – többek között – nyelvünk csodáiról vall. (A kötet a kiadótól rendelhető meg.)

Zimányi Árpád

ESEMÉNYEK, ÉVFORDULÓK

Újságíró-tanácskozás Szovátán

1996 novemberében az erdélyi újságírószövetség kétnapos tanácskozást szervezett Szovátán, s erre meghívták szövetségünk képviselőit is. A felkérésnek megfelelően Balázs Gézával együtt korreferátummal szerepeltünk, három kolozsvári egyetemi kolléga mellett. Az érintett lapszerkesztőségek számos példányt küldtek az általuk megjelentetett napi- és hetilapokból. Ezeket elemeztük: Balázs Géza elősorban szociolingvisztikai szempontból, magam a nyelvhelyesség és stílus általános követelményei tekintetében.

A jó hangulatú tanácskozáson kiderült, hogy szempontjaink (a nyelvhasználat követelményeinek megítélése) teljes mértékben azonosak. A kolozsvári kollégákkal egyetértésben mindenképp a mély szerkezetű mondatok s a felesleges idegen szavak kerülését állítottuk előtérbe, – a szövegek könnyebb megértése érdekében. Hasznos eszmecsere alakult ki a norma felfogásában, az egységes normatívítás elfogadásában. Ennek érdekében a román nyelv felől érkező szerkezeti, szóhasználati hatások kerülésére, a magyar nyelvben terjedő szleng elemek mellőzésére hívtuk fel az újságírók figyelmét.

Felajánlottuk szövetségünk további segítségét, akár hasonló vitákban való részvétel formájában, akár úgy, ha egy-egy szerkesztőség részéről érkezik meghívás lapelémzésre.

Bencédy József

Jubileumi döntő Győrött

Ünnepi seregszemlére érkezett 1997. március 6-án csaknem ötven hallgató Győrbe, a pedagógusjelöltek Kazinczy Ferencről elnevezett Szép magyar beszéd versenyének 25. országos döntőjére.

Az első nap délutánján a már szokásos szakmai konferenciára került sor, s ennek központi témája ezúttal az „Írásművek előszóiban” volt. A tízperces referátumok sora igazolta a hozzájuk fűzött reményeket: a sokszínű, de ugyanakkor témájukban láncszerűen egymáshoz kapcsolódó előadások „végigzongorázták” a szöveg meghangsúlyaitól a művészi előadásig terjedő skálát.

A megnyitónapság résztvevőit Cseh Sándor, az Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola főigazgatója köszöntötte a város háza dísztermében, majd Honti Mária, a Művelődési és Köznevelési Minisztérium közigazgatási államtitkára többek között így lelkesítette a jelenlévőket: „A szó ereje képes elválasztani a fényt az éjszakától, és összekötni egymástól távoli embereket. A beszéd térben és időben bárhová elrepít. Minden tett, amely a szép beszédért született, nemcsak nyelvi, hanem erkölcsi cselekedet is. Felmutatja azt a felelősséget és hitet, ami nélkül nem lehet élni”. Ezután Bánffy György, az Anyanyelv- és Szóhasználati Minisztérium államtitkára, Kazinczy-díjas kiváló művész adott elő szemelvényeket évezredünk irodalmából.

A szabadon választott szövegek szerzői között legtöbbször Kosztolányi Dezső (5), Sütő András (4), Babits Mihály (4), Karinthy Frigyes (3), Márai Sándor (2), Hamvas Béla (2) szerepelt. A zsűri a következő hallgatókat jutalmazta Kazinczy-éremmel: Várkonyi András (JPTE),

Puch Éva (JPTE), Mártonfi Attila (ELTE BTK-TTK), Tószegi Zsófia (BDTF), Tisóczki Melinda, Jávor Balázs (ELTE BTK-TTK), Gréczi-Zsoldos Enikő (ME), Takáts Rita (Bp.-i Tanítóképző), Tihanyi Tóth Kinga (ELTE TFK), Maksa Gyula (KLTE), Medgyessy László (Szent Gellért Hittudományi Főisk.), Kőrösi Ágota (KGRE), Perger Enikő Zsanett (KGRE), Czifra Gabriella (Mozgássérültek Nevelőintézete), Gulyás Ildikó (JATE).

A rendezvény zárszavából megtudhattuk, hogy jövőre ismét a Dunántúlon lesz a döntő: Kaposvárott.

Minya Károly

Évfordulók felelőssége

Mi történt, hogy harminc évvel halála után, a testületi agyonhallgatás állapotában, még a nyelvemelő Kodály Zoltánra sem merünk emlékezni? Amikor már határainkon túl is Beszél-ni nehéz-körök örködnek, s évente Kazinczy-versenyek vannak, vajon akad-e, aki felidézze: ennek elindítója is Kodály volt. Immár hatvan éve szólított fel erre a magyar kiejtés romlásáról tartott előadásával.

Az a Magyar Rádió, melynek hullámain éppen Kodály Zoltán szólt a helyes kiejtésről, hogyan feledheti e tényt? Az éteren át hallható mondataik bizony kételyt ébresztenek. Már nem minősül korszerűnek, aki *tervek-et* mond *projekt-ek* helyett; szakszerűtlennek hat a közérthető *költségek* kifejezés a *finanszírozás feltételei* emlegetésekor? Szóval: *kultúr?* – kérdezhetné újra Kodály az *együttműködés* vagy a *szervezettség* magyar szavait kiszorító nyelvfi-camok hallatán: *koperáció* és *kordináció*... (Miért használ idegen szavakat az, aki még azt sem tudja, hogy ezeket a szavakat két o-val kell helyesen kimondani: *kooperáció*, *koordináció*?) E nemzetközi kifejezések rossz alkalmazása európai műveltségünk hírére sem öregbíti, de a közszolgálati rádió szakmai igényességét sem igazolja. Neves személyiségek temetésekor a tudósítások visszatérő nyelvi jelensége a képtelen *kondolál* szóalak (*kondoleál* helyett, talán az *ondolál* hatására?). Kodály Zoltán inkább *részvétet* nyilvánítaná, de nem venne részt ilyen torzszólított mondatok terjesztésében: „Hasson oda, hogy a döntést számunkra kedvezően *folysólják be* a szakértők.”

És mire vélje a gyanútlan hallgató, ha a rossz állapotban lévő műtárgyak helyreállításának szükségességét így igyekezik sürgetni a hivatásos beszélő: „E ritkaságok *restaurációja* immár halaszthatatlan.” Szakembernek a *restaurálás* jött volna ajkára. Mostanában lépten-nyomon szóba kerül az egykori vasfüggönyön túli világhoz való csatlakozás – szinte mindannyiszor hibás formában: *Európa-unió*-ként. (Noha – nyelvileg is – az *Amerikai* Egyesült Államok a mintája.) Megszívlelendő a századunk első harmadában tett kodályi figyelmeztetés: „A nyugat nem arra kíváncsi, mit hogyan majmolunk tőle, hanem arra, saját értékét mit tudunk felmutatni!... Tanulnunk továbbra is kell a külföldtől, de csak azt, ami a magunk egyéniségének szabad kifejtéséhez segít. Lelki vazallusai nem lehetünk egy népnek sem.”

Inámi Zsófia

HÍREK

Anyanyelv és nemzet címmel a Himnusz születésére és Kőlcseyre emlékeztek a kultúra napján, 1997. január 22-én az Anyanyelvi Klub szervezői a Petőfi Irodalmi Múzeumban. A közreműködő előadóművészek: Havas Judit, Sella Zoltán és Tatay Éva.

*

Az Anyanyelvi Konferencia „Hungarológiai Műhelyek” szekciója 1997. február 12-én egész napos tanácskozást tartott „Doktorandusz-, magiszter- és posztgraduális képzés” címen. Az ELTE eljárásáról bevezető előadást tartott Szathmári István, a szekció vezetője és Szabó B. István, az ELTE Magyar Irodalomtörténeti Intézetének ügyvezető titkára. A tanácskozáson részt vettek és felszólaltak a pozsonyi, a nyitrai, az ungvári, a kolozsvári és az újvidéki egyetem, illetőleg főiskola magyar tanszékeinek a tanárai; úgyszintén a Művelődési és Köznevelési Minisztérium illetékes képviselői.

*

Csillagjel címmel új nyelvemelő műsort indított április 19-én a Duna Televízió. A négyhetente jelentkező műsort Balázs Géza vezeti.

*

Ebben az évben Békés megye volt a színhelye a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat által 1967-ben életre hívott s immár nagy hagyományú anyanyelvi mozgalom, a magyar nyelv hete központi rendezvénysorozatának. Az ünnepi hetet 1997. április 21-én Magyar Bálint művelődési és köznevelési miniszter nyitotta meg, a központi nyitóelőadást pedig Grétsy László tartotta *A veszélyeztetett anyanyelv* címmel. A miniszter megnyitóját e számunkban közöljük, a magyar nyelv hetének egyéb eseményeire pedig következő számunkban még alighanem visszatérünk.

*

A TIT Heves Megyei Egyesülete és az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola magyar nyelvészeti tanszéke május 3-án megyei nyelvemelő versenyt rendezett Egerben a 10–14 éves korosztálynak.

*

A Tettén ért szavak című rádióműsor legfontosabb példái áprilistól kezdve nyomtatásban is megjelennek a Rádió- és Televízióújságban Balázs Géza és Bódi Zoltán tollából.

*

Még lehet jelentkezni a Diák- és Ifjúsági Újságírók Országos Egyesületének júliusi tíznapos médiatáborába, amelyben sajtónyelvi és beszédtechnikai képzésben is részesülnek a középiskolások diákujságírók és diákrádiósok (érdeklődés: 222-8213).

*

Az Anyanyelv- és Szóhasználati Minisztérium 1997. április 19-én tartotta V. közgyűlését a Petőfi Irodalmi Múzeum dísztermében. A szövetségnek a következő közgyűlésig terjedő időszakra maga elé tűzött feladatait lapunk 4. oldalán közöljük.

Összeállította: B. G. és G. L.

PONTOZÓ

Mindenekelőtt az 1997. évi 1. számunkban közölt rejtvények helyes megfejtését adjuk meg.

I. Igefosztó. 1. Szamos. 2. Bér. 3. Óvár. 4. Devon. 5. Zsold. 6. Ősért. Az igéktől való megfosztás után megkapjuk az alkotó nevét: Szabó Dezső.

II. Tükröszavak. 1. SZÁRAD – DARÁZS. 2. ADOMA – AMODA. 3. REPES – SEPER. 4. KELET – TELEK. 5. UTAS – SATU. 6. TÉTEL – LETÉT. 7. AKKOR – ROKKA. 8. ZSETON – NOTESZ. 9. ÓDA – ADÓ. A kezdőbetűkből összeolvasható foglalkozásnév: SARKUTAZÓ.

III. Váltakozó hangot! 1. Édes élet (Fellini). 2. Kilenc hónap (Mészáros Márta). 3. Fotó Háber (Várkonyi Zoltán). 4. A nagy balhé (Hill Roy G.). 5. Megáll az idő (Gothár Péter). 6. Ben Hur (Wyler W.). 7. Bolondok hajója (Kramer).

IV. Számozott betűk. Éjjel a hó esik és / angyal suhog át a sötétben. Az idézet Radnóti Miklós Naptár című verséből való.

V. Vajon ki ő? 1. Oltatlan – olthatatlan. 2. Bogas – boglyas. 3. Boy – bokály. 4. Ory – ormány. 5. Üget – üzenget. 6. Leves – levegős. 7. Csat – csalt. 8. MET – megett. A keresett költő és műve: Thaly Kálmán: Zengő liget.

V. Bodor Pál a nyelvről. Aki a nyelvet ápolja, a nemzet maradandóságát szolgálja.

Azok közül a megfejtőink közül, akik megszerezték a sorsolásban való részvételhez szükséges 90 pontot, ezúttal a következőknek kedvezett a szerencse: Czibalmos Edit, Balassagyarmat, Hősök tere 3. (2660); Falusi József, Szombathely, Pázmány Péter krt. 23. (9700); Korbely Erik, Szügy, Vörösmarty u. 5. (2699); Kórizsné Árvai Katalin, Túrkeve, Bajcsy-Zsilinszky u. 5. (5420); Kovács Károly, Jugoszlávia, 21115 Újvidék (Novi Sad), Kiss Ernő 8 A; Makári Bertalan, Tömörkény, Ifjúság u. 11/B (6646); Szakátsné Wagner Livia, Budapest, Attila út 21. (1013); Váradi Andrásné, Dévaványa, Zrínyi u. 23. (5510); Zábrádi Orsolya, Győr, Rónay Jácint u. 11. (9026); Zoltai József, Budapest, Csalán u. 4/A (1025). Nyereményükhöz, Benkóczy György Rejtelmes anyanyelvünk című könyvéhez ezúton gratulálunk.

A PONTOZÓ ÚJABB FELADATAI

I. Vajon ki ő? Feladványunkban tíz értelmezéspárt közlünk. Ha olvasóink helyesen válaszolnak, láthatjuk, hogy a meghatározáspárokat adott válaszok hasonlítanak egymásra. Csak annyi köztük a különbség, hogy a párok második tagjára adott válasz egy-egy szótaggal vagy csupán egy-két egymás mellett álló betűvel hosszabb az elsőnél. Ha ezeket a betűket sorban összeolvassák, egy századunkban élt, jeles írónk nevét és egyik színművének címét kapják meg. Mivel a megfejtés összesen 21 betűből áll, a rejtvény pontértéke is 21!

1. Kisebb domb – Uralom
2. Égéstermék – Trianon óta kettéválasztott városunk
3. Szabályos kis mértani testtel (szerencsejátékot) játszik – Kedvtelésből hirtelen utazik
4. Alátét, műszaki szóval – E magatartás lehet erény, de hízelgés is
5. Gershwin-opera egyik címszereplője – Takarítóeszköz (puha ruha)
6. Bátorság, merészség – Vakmerő
7. Kidob – Kigúnyol
8. Bűn, bűncselekmény – Bűnösség
9. Letörleszt, letud – Savval letisztító
10. Japán eredetű sportban mesterfokozat – Zászlóaljakkal álló nagyobb katonai egység

II. Betűcsere hétszer. Mindegyik meghatározás megoldása egy olyan jelzős kifejezés, amelyeknek első és második része csak egyetlen betűjében tér el egymástól. Megtalálják-e olvasóink mind a hetet? A helyes megfejtésért kiírásként 3, azaz összesen 21 pontot lehet szerezni.

1. Horgászó zsúritag:
2. Megzavarodott beruházó:
3. Fürdőhelyi díszelgés:
4. Bíróságra járó üzletember:
5. Szakállas barát:
6. Jótállást vállaló boltos:
7. Lobbanékony nehézlövassági katona:

III. Számok és betűk. Az ábrában minden számnak egy betű, illetve betűjegy felel meg. Ha olvasóink megfejtése helyes, eredményül egy tragikus sorsú költőnk verséből kapnak egy idézetet. A versrészletért 15, a költő nevéért további 5 pont jár.

Ünnepi étel	25	3	19	14	1	10
Diétázók kenyere	4	22	31	2	11	24
Leendő házasság	9	26	6	7	30	10
Verseny is van ilyen	12	29	16	20	14	27
Bőven van pénze	23	28	17	8	10	
„Argós” étel	13	3	21	16		

1	2	3	4	5	6
6	7	8	9	10	11
11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22
22	23	24	25	26	27
27	28	29	30	31	32

IV. Egy író, három dráma. KIRÁLY, „HŐSTÉR” VÁRI SZERENCSES: NYER.

Lehet, hogy olvasóink előtt nem teljesen világos, miféle hőstér éri szerencse a szóban forgó királyt, de ezen nem érdemes tömiük a fejüket. Azon viszont igen, ki az a jeles orosz író, akinek – anagrammaszerűen – három drámája címét rejtje ez a kissé talányos szöveg. Természetesen minden betűt fel kell használni, de mindegyiket csak annyiszor, ahányszor benne van a szövegben. A három drámáért egyenként 5, az író nevéért további 5 pontot lehet szerezni, összesen tehát 20-at.

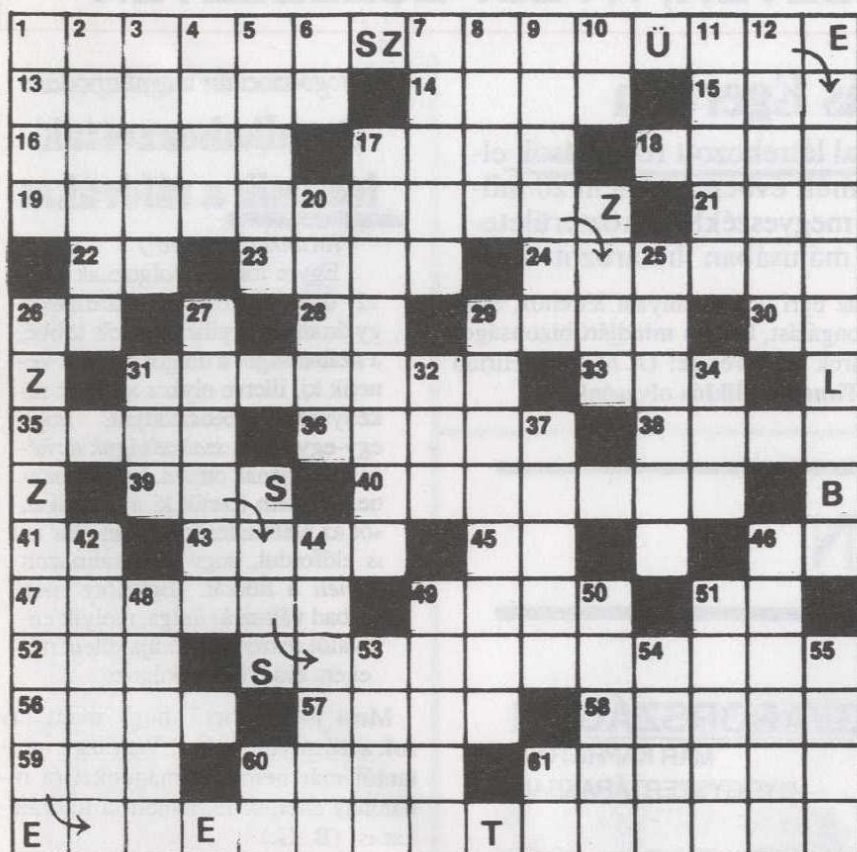
V. Sütő András a nyelvről. Mivel épp e számunk megjelenése táján, ez év június 17-én tölti be 70. életévét Sütő András, Erdély kiemelkedő tehetségű és hatású írója, mai keresztneveink fő soraiban tőle idézzük egy figyelemre méltó gondolatot. Ezt tessék beküldeni! Megfejtése 25 pont.

Az e számunkban közölt rejtvények együttes értéke 107 pont, de már 90 pont elegendő ahhoz, hogy valaki részt vehessen megfejtésével a sorsoláson, és egy értékes könyv nyertese lehessen. A megoldásokat 1997. szeptember 15-ig kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Budapest, Pf. 122.

Minden kedves megfejtőnknek jó szórakozást kívánnak – a rovat szerkesztőjével, Grétsy Lászlóval együtt – a rejtvények készítői:

Dékány Erzsébet (IV.), Doroszlai Elekné (I.), Házy László (II.), Láng Miklós (III.), Schmidt János (V.)

Rólunk van szó!

VÍZSZINTES: 1. Sütő András gondolatának kezdő szavai. 13. Talicskával arra a helyre szállít. 14. Diszkosz röpítő. 15. A nyári hónapok egyike, röv. 16. Autósszálló. 17. Árammérő műszer mérési határának kiterjesztésére használatos ellenállás. 18. Salt Lake ...; az USA Utah államának fővárosa. 19. A gondolat harmadik része. 21. Létezik. 22. Az arany vegyjele. 23. ...-Agder; megye (fylke) Norvégia déli részén, Arendal a székhelye (AUST). 24. Szalma hulladéka, törmeléke, tájszóval. 26. És, latinul. 28. Üres lak! 29. Negyedhavi. 30. Szóelemzés kelléke! 31. Az Oszlopos Simeon című dráma írója (Imre). 33. Tóth Árpád költeménye (1916). 35. Régi eredetű férfinévünk (egy cserehádi község neve is). 36. Amely helyre. 38. Forró ...; a trópusok. 39. Sütő András gondolatának negyedik, befejező része. 40. A cél felé haladva küzdjük le. 41. Csahos. 43. Korhol. 45. Kettőtök közül nem ő. 46. A pincébe. 47. Terítéket az asztalról eltávolít. 49. Buddhista pap. 51. A nobélium vegyjele. 52. ..., a tréfacsináló; Jakov Gotovac vígoperája. 56. Ritka férfinév. 57. Start. 58. A másik oldalra csúsztat. 59. Electric Light Orchestra (a Move utódzenekara), röv. 60. Egyetemi város Nevadában. 61. Az Éliás férfinév (francia eredetű) női párja.

FÜGGŐLEGES: 1. Douglas-...; angol konzervatív politikus, 1963–1964 között hazájának miniszterelnöke (Sir Alec, 1903–1995). 2. Szervál a teniszező. 3. Holminak kendőbe, lepedőbe kötött csomója. 4. Kibérrel szomszédos településen lakik. 5. Bolka rajzfilmbeli társa. 6. Innen máshova. 7. Fűlsértő erővel ordít. 8. A völgyben. 9. ... Scola; olasz filmrendező. 10. Egyetlen palánta. 11. Színpadi szende. 12. Tudományos munkatárs. 17. Falánk rovarok raja. 20. Sérc közelében a Fertő tóba ömlő patak. 25. Milyenfajta? 26. A gondolat második része. 27. Zeus és Poszeidón testvére, az alvilág istene a görög mitológiában. 29. Valamely nagy feladatra adottsága révén alkalmas. 31. Gléda. 32. Lakoma nélkül maradt orvos! 34. A gondolkodás szerve. 37. Orvosi szavak előtagjaként miriggyel való kapcsolatot jelöl. 42. Hatszögletes oszlopokban kristályosodó ásvány, nemes változatai (pl. a smaragd) drágakövek. 44. A jonatanalma továbbnemesített változata. 46. Határfolyó Csád és Kamerun között. 48. Tésztát nyújt. 49. Megnyerő külsejével, kedvességével vonz, irodalmi szóhasználat. 50. Ferdén álló (kalap). 51. Bibliai próféta Dávid király korában. 53. ... Fonda; USA-beli színművésznő. 54. ... Dagerman; svéd író (1923-1954). 55. Művészeti alkotásban ábrázolt személy. 60. A radon vegyjele. 61. Ez pedig az einsteiniumé.

Schmidt János

Réme és rímek

Újgazdagék

Ez, kérem, egy olyan
millió,
ahol farzsebben a
millió...

Metamorfózis

Szombaton a
párom truccból
pulykát csinált
három struccból...

Késés a randiról

Azt mutatja
zsebóráam,
késni fog ma
Debóráam.

A bandafőnök figyelmeztetése

Ha sok nálad
már a narkó,
elkaphatnak,
s vár a Markó!

A szalon

Ferdén lóg e
kép a falon,
de ettől még
szép a szalon.

Nehéz idők

Hogy színházat
alapozunk,
ahhoz előbb
kalapozunk!...

A kukás balladája

Hol szabad a szemét,
szabad a lom,
van-e ott számomra
szabad alom?
Erről szól szomorú
szabad dalom,
amihez tán nem kell
szabadalom.

Kérdés

Leng-e Inge
leng-e inge?

Bitó a „jutalom”

Faggatás ára:
aggatás fára...

Lacza Gergely

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

Húszmillió rongálás Egerben

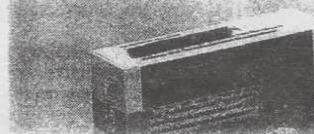
(MTI) Az egri önkormányzat által létrehozott rongálások elleni bizottság adatai szerint az elmúlt évben csaknem 20 millió forintot kárt okoztak a hevesi megyeszékhely közterületein a vandálok. A közgyűlés 1995 májusában határozott a bi-

Na, szépen vagyunk! Nem elég, hogy az egri önkormányzat létrehoz, azaz tudatosan előidézi, véghezvisz egy sereg rongálást, hanem mindjárt bizottságot is hoz létre a saját maga által okozott károk felmérésére! (A Magyar Hírlap 1997. március 12-i számában észlelte dr. Timaffy Miklós olvasónk.)

██████████[®]-N

ÚJ MAGYARORSZÁGON

MÁR KAPHATÓ A
GYÓGYSZERTÁRAKBAN

Azt készséggel elhinnénk a hirdető cégnek, hogy ez a köoldó gyógyszer új, és hogy Magyarországon már kapható a gyógyszertárakban. De hogy Új Magyarországon?! (Az Országos Idegsebészeti Tudományos Intézet egyik jeles, de névtelenségét őrizni óhajtó kutatójától kapta s adja tovább ezennel G. L.)

Részvételi szándék bejelentése

A Nyomell Kft. meghívását elfogadom,
az 1997. február 04.-én 10.00 órákkor tartandó szakmai
találkozóján részt kívánok venni.

Résztevő neve Beosztása:

Cég neve
Cím
Telefón Telefax:

Ha nem 10 órákkor lett volna a találkozó, akkor esetleg még Wagner Alfréd olvasónk is részt vett volna. Így inkább nekünk küldte el...

Íme egy reklámcédula, amely bizonyítja, hogy a testedzés, az egészségmegőrzés szókince alig magyar. A callanetik-et például egyetlen közkeletű szótárban sem leltük. (B. G.)

Atfogó szociális megállapodás?

Az alkalmazottak lehetnek a túlórákat

(Munkatársunktól)

Egyre többen dolgoznak napi 12 órát, a szombat–vasárnapok gyakran nem pihenőnapok többé, a szabadságot a dolgozók nem vehetik ki, illetve olykor a főnök rákényszeríti beosztottjait, hogy egy-egy napot szabadságuk terhére maradjanak otthon. Sok munkahelyen nem fizetik ki a túlórákat, sőt az élelmiszerboltokban már az is előfordul, hogy az alkalmazott leveheti a túlórákat. (Egyelőre még szabad választás dolga, melyik ennyivalót részesíti túlórája ellenértékénti előnyben a dolgozó.)

Most már érthető, hogy miért oly sok a túlsúlyos ember! Vigyázat: mostantól már nemcsak magunkat (a ruhánkat) ehetjük le, hanem a túlóráinkat is! (B. G.)

Ejnye, sir. Bocsanat: szőr. Nemcsak fest, tisztít, felújít, hanem még antikol is! Még jó, hogy nem régít! (B. G.)

- Body Building	- Gyermektorna
- Fitness	- Futóóra
- Aerobic	- Kick-box
- Callanetik	- Szolárium
- Gumiszalag-óra	- Sauna
- Kondi torna	- Masszázs
- Step	- Proteinbár

VÁRJUK OLVASÓINK ÉSZREVÉTELEIT IS!